

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Vztah míry materialismu u adolescentů s postoji vůči starým lidem

Bc. Ondřej Tondl

Vedoucí práce:
Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Praha 2015

Prague College of Psychosocial Studies

**Relationship extent materialism among adolescents with
attitudes towards elderly people**

Bc. Ondřej Tondl

The Diploma Thesis Work Supervisor:
Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Prague 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s využitím pramenů uvedených v seznamu literatury.

V Praze dne 20 .7. 2015

Bc. Ondřej Tondl

Poděkování

Rád bych poděkoval panu Doc. PhDr. Karlu Hnilicovi, CSc. za odborné vedení a pomoc při vytváření této diplomové práce, za jeho cenné rady, připomínky, vstřícnost a ochotu.

Anotace

Tato diplomová práce se věnuje otázce, zda existuje vztah mezi mírou materialismu u adolescentů s jejich postoji vůči starým lidem. Práce se skládá ze dvou částí, teoretické a empirické. V teoretické části se zabývá charakteristikou hodnot a postojů, vymezením toho, kdo je materialistický člověk, popisem období adolescence a faktory, které přispívají k negativnímu obrazu starých lidí ve společnosti. Empirická část obsahuje popis průběhu šetření a výsledky dotazníkového výzkumu uskutečněného na dvanácti školách v devíti krajích České republiky. Vztah mezi mírou materialismu a postoji k seniorům byl měřen pomocí dvou dotazníků. Jeden byl orientovaný na zjištění míry materialismu probandů a druhý na jejich postoje vůči starým lidem.

Klíčová slova

hodnoty, postoje, materialismus, média, adolescence, stáří, ageismus

Abstract

This thesis deals with the question of whether there is a relationship between the degree of materialism among adolescents and their attitudes towards elderly people. The work consists of two parts, theoretical and empirical. The theoretical part deals with the characteristic of values and attitudes, the definition of who is a materialistic man, describing the period of adolescence and the factors that contribute to the negative image of old people in society. Empirical part contains a description of the investigation and the results of a questionnaire survey conducted in twelve schools in nine regions of the Czech Republic. Correlation between materialism and attitudes towards seniors was measured using two questionnaires. One was oriented to establish a level of materialism of adolescents and the other questionnaire on their attitudes toward the elderly.

Key Words

values, attitudes, materialism, media, adolescence, old age, ageism

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1. HODNOTY A POSTOJE.....	13
1.1. Pojetí hodnot.....	13
1.2. Definice postoje.....	14
1.2.1. Funkce postojů.....	15
1.2.2. Vlastnosti postojů.....	17
1.2.3. Struktura postojů.....	17
2. MATERIALISMUS.....	19
2.1. Materialisticky založený člověk.....	19
2.2. Konzumní společnost.....	20
2.3. Konzumní životní styl.....	21
2.4. Materialismus a média.....	22
3. ADOLESCENCE.....	25
3.1. Charakteristika adolescence.....	25
3.2. Socializace v adolescenci.....	26
3.3. Hodnotová orientace a postoje v adolescenci.....	28
3.4. Vliv médií na adolescentův materialismus a vztah ke starým lidem.....	31
4. STÁŘÍ.....	33
4.1. Obraz seniorů v médiích.....	33
4.2. Předsudky o stáří.....	35
EMPIRICKÁ ČÁST.....	38
5. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	38
5.1. Cíl šetření.....	38
5.2. Konstrukce dotazníku.....	39
5.3. Výzkumný vzorek.....	45
5.4. Metoda výzkumu dat.....	47
5.5. Průběh šetření – sběr dat.....	48
6. VÝSLEDKY ŠETŘENÍ.....	50

6.1. Výsledky 1.vlny šetření	50
6.2. Výsledky 2.vlny šetření	50
6.3. Výsledky 3.vlny šetření	51
6.4. Diskuse	54
6.5. Závěr šetření	59
ZÁVĚR	61
SEZNAM LITERATURY	63
PŘÍLOHY	I

Úvod

Na mé rozhodnutí věnovat se v této práci vztahu mezi mladou a nejstarší generací měl vliv jednak rostoucí trend spotřebního, konzumního stylu života, kdy prestiž ve společnosti již nezajišťuje to, čím jsi, co umíš, ale to, co vlastníš, jednak to, jak se mladí ke starším lidem chovají. Mladí se snaží vyrovnat generaci svých rodičů, kteří jsou na vrcholu ekonomické síly a kariéry. Tudíž si mohou potencionálně dovolit drahé krásné věci, které působí ve společnosti prestižně. Mám obavy, zda toto upřednostňování hmotných statků nezastíní jiné důležité faktory našeho života, zda zásadně neovlivní vztahy mezi lidmi, hlavně ty od sebe věkově nejvzdálenější.

Problematikou stárnutí se zabývám dlouhodobě. Bylo i tématem mé bakalářské práce, kdy jsem zkoumal postoje pubescentů ke starým lidem. Tentokrát jsem se na tento problém podíval pohledem adolescentů a trochu z jiné strany. Zajímalo mě, zda existuje vztah mezi větší mírou orientace na materialistické hodnoty a postoji dnešních středoškoláků k seniorům.

Naše populace stárne. Podle prognóz budou za dvacet let tvořit senioři čtvrtinu obyvatel České republiky. Stále více lidí se dožívá vyššího věku, díky pokroku v medicíně je i život seniorů kvalitnější a aktivnější. Počet narozených dětí tento trend nijak významně neovlivňuje. Větší počet obyvatel, kteří již nejsou ekonomicky aktivní, staví před společnost řadu ekonomických a sociálních problémů, které se odrážejí i v náladách a postojích mladé generace ke starým lidem. Obava z úspěšného zvládnutí vlastního života a ekonomického zabezpečení sebe i svých blízkých přerůstá v nevraživost až v nepřátelství k těm, co už podle nich nepřispívají k růstu a prosperitě naší země. I u nás se již objevují prvky ageismu a já se obávám, že společnost bude muset vyvinout hodně úsilí, aby se z tohoto trendu nestal závažný společenský problém.

S projevy ageismu se setkáváme v mnoha oblastech. Projevuje se už v samotném postoji a přístupu společnosti ke starým lidem. Výraz neúcty, nerespektování, zavrhování nebo zesměšňování starých lidí, stereotypizace,

předsudky, s tím vším se v různé míře setkáváme v zaměstnání, při jednáních na úřadech, při ošetření v nemocnicích, ale třeba i v dopravních prostředcích a v extrémních případech přímo v rodinách seniorů.

Stáří se nevyhýbá nikomu, je ukryto v novorozenci stejně jako ve starci. Ten malý to ještě neví, ale jeho tělo bude neúprosně stárnout a jednou ho dostihne smrt. Na to mladí lidé ale nemyslí. Myšlenky na fyzický konec vytěšňují. Stáří je pro ně příliš daleko a myslet na ně je jaksi nepatřičné. Mají přeci mnohem víc vlastních starostí, vlastních zájmů, vlastních výzev, než aby se znepokojovali tím, co teprve nastane. Strach ze smrti a ze stárnutí je ale pro naši existenci důležitý. Když zvládneme tento strach, zvládneme i život.

Stárnutí se mladé generaci připomíná v nejrůznějších podobách. Senioři v parcích na lavičkách už jen svým zevnějškem připomínají, že čas měří všem stejným dílem, že i současní adolescenti jednou budou pomalí, nemocní, osamocení, bezbranní. Podvědomě se toho bojí a lekají. Předstírají, že stáří se jich netýká, že s ním nemají nic společného. Přitom život bez zájmu o své okolí, bez elánu, bez chuti poznávat nové může prožívat i velmi mladý člověk. Náš život je příliš krátký na to, abychom ho vyplňovali strachem ze smrti. Vzhledem k prodlužující se délce života teprve budoucnost ukáže, zda díky delší době života budeme žít lépe.

Zdá se, že současná společnost je orientovaná spíše materialisticky. Spotřeba je považována za jednu z hlavních sil ekonomiky. Vlastnění hmotných statků a finančních prostředků je měřítkem úspěšnosti člověka. Hlavně pro mladé lidi je důležité poměřovat svoje postavení, svoji úspěšnost drahými auty, luxusním oblečením, posledními výkřiky techniky v oblasti mobilů, tabletů či notebooků. Už jen to, že je mají, je naplňuje pocitem štěstí, protože jejich okolí je vnímá jako ty, co mají tu správnou image. Konzumní kultura produkuje potřebu vlastnit takové předměty, které mají symbolický charakter a které zaručují vytvoření obrazu prestižního postavení ve společnosti. Majetek a peníze už nejsou prostředkem, ale cílem života, životní spokojenosti a naplnění. Snadnější

je pochlubit se novým autem než dobrými vztahy s ostatními lidmi, důrazem na ochranu přírody, sociálním cítěním, soudržností.

Pro své šetření jsem volil adolescenty právě proto, že stojí na začátku své profesní kariéry, dostávají se do ekonomicky nejaktivnějšího věku a již za několik let se budou významným způsobem podílet na formování vztahů společnosti ke starým lidem, na podobě sociální politiky. Budou to oni, kdo bude určovat budoucí nálady ve společnosti a kdo se bude podílet na potlačení případné nevraživosti ke starým lidem. Proto jsem se rozhodl posoudit jejich postoje ke stáří a změřit, zda se míra jejich materialismu nebude projevovat na případně negativním trendu vůči starým lidem.

Michelangelo Bunoaroti kdysi řekl, že v každém kameni je ukrytá socha. Je-li tomu tak, pak i obyčejný kámen má v sobě potenciál stát se něčím jiným, kvalitativně novým a krásným. Starý člověk je jako ta socha. Možná svým zevnějškem už ideálům krásy neodpovídá, ale díky svým zkušenostem, životní moudrosti a nadhledu je bohatší o vnitřní krásu, která je možná ještě hodnotnější než ta vnější. Jakoby každá vráska byla znamením tohoto zušlechtění. Ten, kdo vnímá staré lidi negativně, nemůže rozumět své vlastní cestě.

Má práce se skládá z teoretické a výzkumné části. V teoretické části jsem se zaměřil na specifikaci hodnot a postojů. Obecně jsem se zabýval pojmem materialismus, na základě různých pramenů jsem zohlednil vlastnosti, které jsou pro materialisticky orientované lidi typické, a věnoval jsem se i problematice konzumního životního stylu. Důležitá pro mě byla také samotná charakteristika adolescence, to, jak je v tomto věku vnímána jejich socializace, jaká je jejich hodnotová orientace a postoje vůči starým lidem a jak jsou ovlivňováni médii. Zajímalo mne, jak média zkreslují jejich hodnoty, zda v nich podporují větší orientaci na materiální hodnoty a zda podporují nevraživost vůči starým lidem. Neopomenul jsem ani to, jak je ve společnosti vnímáno stáří obecně, jak je prezentováno v médiích a co vše může být zdrojem ageismu.

Empirická část je věnována samotnému výzkumu, který jsem v několika vlnách uskutečnil celkem na dvanácti středních školách, od středních odborných

učilišť až po gymnázia. Popisuji, jakým způsobem vznikl dotazník, jak šetření probíhalo a k jakým závěrům jsem dospěl.

TEORETICKÁ ČÁST

1 HODNOTY A POSTOJE

1.1 Pojetí hodnot

Slovo hodnota je již ze svého základu spjata se slovem hodnotit. Hodnoty nás provázejí celým naším životem. Pokud se nad tím člověk zamyslí, tak si musí připustit, že jsme neustále v procesu nejrozmanitějšího hodnocení lidí, věcí, událostí, lidských činů a postojů i lidských rozhodnutí.

Naše hodnocení z nás dělá takové lidi, jakými doopravdy jsme. Hodnotíme podle našeho vlastního úsudku, který vychází z toho, jak jsme byli vychováni, jakým způsobem nám byly vštěpovány hodnoty a jak jsme k nim byli vedeni (mladé lidi v určitém období vychovává spíše okolí, prostředí, kamarádi, vrstevníci). Hodnocení je činnost člověka, nebo spíše jeho psychiky, kdy se v jedinci během života utvářejí hodnoty, které ho v budoucnu ovlivňují a působí tak na jeho jednání (VELEHRADSKÝ aj., 1978).

Dle slov M. Nakonečného: „*Hodnocení je více či méně vědomé prožívání hodnoty objektů, jejich tříd a vztahů, vyjadřuje jejich subjektivní význam a jako takové zahrnuje všechny tři komponenty psychiky: poznání, cítění a snahy*“ (NAKONEČNÝ, 1995, s. 118).

Pokud se zaměříme přímo na hodnoty jako výsledek lidského hodnocení, tak pro každého z nás má hodnota jiný význam. Dle zkušeností při diskusích víme, že lidé si nepředstavují hodnoty v jejich pravém významu, ale vnímají je podle toho, co pro ně znamenají v jejich vlastním životě. Podle odborných definic jsou hodnoty jakýmsi předpoklady, které jsou pro každého z nás specifické a mohou mít základ v morálním vnímání nebo ve společenských normách.

Důležité je také zmínit to, že člověk, ke kterému se hodnoty vztahují, se řídí tím, zda jsou pro něj pozitivní či negativní. Podle Milana Nakonečného se pak hodnoty, které si člověk vytvoří, odrážejí v jeho osobnosti a v tom, jak chápe sám sebe. To, co člověk chápe jako pro něj dobré, vnímá ve většině případů jako důležitou hodnotu ve svém životě (NAKONEČNÝ, 1995). Z toho tedy vyplývá, že hodnota toho, co vnímáme jako dobré, usměrňuje naše chování. Ukazuje se tak, že náš vztah ke světu, ke společnosti, k jednotlivým lidem není jenom vztahem poznávacím, ale často daleko více hodnotícím.

Ve spojení s pojmy hodnoty a hodnocení se často hovoří o postojích. Podstatným znakem při rozeznávání postojů je pochopení smyslu spojitosti s hodnotami. Postoje jsou stabilní, řekněme trvalé hodnotící povahy a jsou velmi osobní.

Hodnoty určují směr, míru, podle nichž se řídí naše chování. Také díky nim můžeme vnímat charakter a podstatu jednání druhých. Z toho tedy vyplývá, že hodnoty jsou s postoji navzájem značně propojeny. Postoje často vycházejí ze základního žebříčku hodnot, který je u každého člověka naprosto individuální. Postoje se vztahují ke všem objektům a situacím. Nejlépe si je můžeme uvědomit v různých sociálních situacích, při jednání ve společnosti. Ulehčují nám rozhodování v konkrétních situacích, protože již máme předem k určitému stanovisku na základě předešlé zkušenosti vytvořen vztah a nemusíme tedy danou záležitost znovu od samého počátku promýšlet. Zkušenosti získáváme jak z osobních setkání, tak i pozorováním, posilováním, podmiňováním, zjednodušeně řečeno socializací.

1.2 Definice postoje

Pojem postoj přinášejí W. J. Thomas a F. Znaniecki ve své rozsáhlé práci *Polský rolník v Evropě a Americe* z roku 1918. Autoři chápali postoj jako „*individuální mentální procesy, determinující odpověď jedince v sociální realitě, která ho obklopuje*“ (cit. dle VÝROSTA a SLAMĚNÍKA, 2008, s. 128).

Další definici představuje v roce 1935 Gordon Allport, který považuje postoj za „*mentální a nervový stav pohotovosti, organizovaný zkušeností, vyvíjející direktivní nebo dynamický vliv na odpovědi individua vůči všem objektům a situacím, s nimiž je v relaci*“ (cit. dle NAKONEČNÉHO, 2009, s. 239). Tato definice ovšem přinesla jisté nedůslednosti, kdy byly postoje směřovány s motivy.

Roku 1957 definují postoj Eagly a Chaiken jako psychologickou tendenci, „*kteří se projevuje v hodnocení konkrétní entity s jistým stupněm upřednostňování nebo odmítání*“ (cit. dle HAYESOVÉ, 2003, s. 95).

Krech, Crutchfield a Balachey v r. 1962 definují postoje jako „*stabilní systémy pozitivního nebo negativního hodnocení emočních pocitů a technik jednání týkajících se sociálních cílů*“ (cit. dle HAYESOVÉ, 2003, s. 95).

Postoje podle Fishbeina a Ajzena z roku 1975 jsou „*naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu či událost*“ (cit. dle HAYESOVÉ, 2003, s. 95).

1.2.1 Funkce postojů

Postoje slouží lidem k usnadnění rozhodování a jednání. Tuto funkci mají do určité míry všechny postoje. Nejsrozumitelněji to podle mého názoru vyložil už v roce 1956 M. B. Smith a kolektiv: „*Postoje nám pomáhají odhadovat objekty a události v našem okolí, přičemž postoj k objektu nám šetří energii, kterou bychom pokaždé znovu investovali do přemýšlení o tom, jak se k objektu máme zachovat při každém dalším setkání s ním*“ (cit. dle HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 285). Postoje mají několik funkcí:

Znalostní funkce (neboli kognitivní funkce) představují „*funkce postojů řídit, organizovat a usnadňovat zpracovávání informací*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 285).

Díky postojům rozumíme objektům a událostem v našem okolí a nemusíme tak vynakládat další úsilí na hledání vhodného způsobu reakce na daný objekt či

situaci (např. starý člověk adolescentovi nějakým způsobem ublíží, on k němu zaujme negativní postoj a aby v budoucnu nemusel znovu prožívat nepříjemné pocity, které v něm tento člověk vyvolal, bude mít tendenci se mu vyhýbat). Užitá funkce – „*postoje řídí chování tak, aby byly odměny maximální a tresty minimální*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 286).

„*Postoje pomáhají lidem dosahovat pozitivních a vyvarovat se negativních výsledků. Pozitivní nebo negativní vztah k objektu se řídí tím, zda si ho spojujeme s odměnou či trestem*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 285).

(Např. mladý člověk ví, že pomůže-li starému člověku odnést těžký nákup, může očekávat, že mu tento senior poděkuje a že dostane pochvalu i doma. Když vidí rozmrzelého starce, který je na své okolí hrubý, raději se mu vyhne, aby nebyl potrestán.)

Instrumentální funkce – postoje, které zastáváme z praktických nebo užitých důvodů. Vyjadřují zvláštní případy naší obecné touhy po dosažení prospěchu nebo odměny a přání vyhnout se trestu. Jde o postoje, které člověk zastává z důvodů, které jsou pro něj výhodné. Jako dospělý mohu například podporovat význam vzdělání, i když jako vzdělávaný, tedy žák, jsem měl pocit, že vzdělání nic nepřináší a je zbytečné (ATKINSON aj., 2003).

Funkce sociální identity – je to funkce postojů vyjadřovat hodnoty člověka a identifikovat se s konkrétní vztahnou skupinou. Zahrnuje aspekty „*sebevyjádření a sociální interakce*“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 286).

V roce 1956 Smith v souvislosti s pojetím sebevyjádření popisuje hodnotově expresivní funkci postojů, kdy nám postoje usnadňují vyjádření důležitých hodnot a vlastního sebepojetí díky přihlášení se k určité sociální skupině (např. jestliže se mladý člověk hlásí k ekologickým aktivitám, zastává i stejné postoje jako dané společenství).

Funkce udržování sebeúcty – tato funkce postojů ochraňuje jedince před strachem či ohrožením a naopak může posílit jeho ego. Chrání jeho celistvost např. tím, že jedinec podceňuje vlastní negativní vlastnosti, čímž se chrání před připuštěním si nepříjemných či negativních skutečností (HEWSTONE a

STROEBE, 2006). (Např. strach ze stáří či smrti se může promítnout do negativního postoje vůči starým lidem, naopak touha po ztraceném mládí může vyústit v nepřiměřené pracovní vypětí nebo se třeba odrazit ve způsobu oblékání apod.)

1.2.2 Vlastnosti postojů

Milan NAKONEČNÝ (2009) zdůrazňuje komplexnost, konzistenci, konsonanci, rezistenci a intenzitu postojů. Například – adolescenti odsuzují staré lidi pro jejich zdánlivou neschopnost přizpůsobit se modernímu světu. Zároveň ale jejich vlastní prarodiče ovládají práci na počítači, s vnuky si chatují a jsou schopni si na internetu vyhledávat informace, které potřebují. Na jednu stranu o nich mladí smýšlejí jakoby nepřátelsky, na druhou stranu je obdivují. Zároveň jejich pěkný vztah s prarodiči vůbec nemusí znamenat automaticky kladné přijetí ostatních seniorů. Intenzita jejich postojů k problémům starých lidí může být extrémní – od extrémně kladných hodnocení přes neutrální až k extrémně negativním, které mohou vyústit až v projevy ageismu.

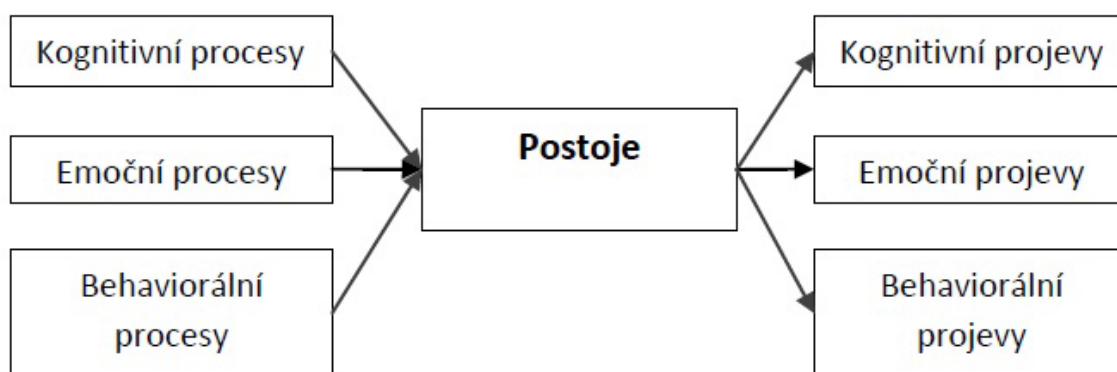
Podobně o vlastnostech postojů píše i Otto Čačka, který říká: „*Vedle rozdílné míry komplexnosti (souhrnu kognitivní, emotivní a snahové komponenty) se postoje vyznačují i větší či menší mírou konzistence (pevnost, stálost, soudružnost, ale i disonance při výskytu inkonzistentních komponent – např. odmítání spojené zároveň s obdivem); podobně bývá také větší či menší konsonance (souznění) trsu postojů v určité oblasti (např. postojů k vládní politice); intenzita postoje zpravidla koresponduje i s jeho extrémností či rezistencí ke změně*“ (ČAČKA, 2002, s. 118).

1.2.3 Struktura postojů

Postoje mají své vlastní strukturální komponenty – kognitivní, emoční a behaviorální.

„Kognitivní komponentu tvoří přesvědčení o objektu postoje; emoční komponenta obsahuje emoce a pocity, které objekt postoje vyvolává; a behaviorální komponentou je jednání směřující k objektu postoje a úmysl se takto chovat“ (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 284). Uveďme příklad z dotazníku druhé vlny mého šetření, který dokazoval negativní postoj respondenta k seniorům. Obsahoval například tvrzení, že starý člověk je líný. Ten, kdo se s tímto postojem ztotožnil, tedy byl přesvědčen, že staří lidé jsou líní (kognitivní komponenta postoje ke starým lidem). Zároveň mohl mít pocit, že staří lidé jsou mu nepříjemní (emocionální komponenta). Behaviorální komponenta by pak našla vyjádření v jeho odmítnutí starým lidem pomáhat.

Obrázek 1: Komponenty postoje (HEWSTONE a STROEBE, 2006, s. 285)

Postoje, především ty negativní, mohou být zdrojem předsudků a dokonce i diskriminace určitých skupin obyvatel, v našem případě starých lidí. Podle Atkinsonové můžeme negativní postoje rozdělit do skupin podle tří výše uvedených komponent na negativní stereotypy (například vnímání starých lidí jako neúčinných členů společnosti – kognitivní komponenta), předsudky (pocity nepřátelství vůči nim – afektivní komponenta) a diskriminaci (omezování jejich práv – behaviorální komponenta) (ATKINSON aj., 2003).

2 MATERIALISMUS

2.1 Materialisticky založený člověk

Materialisticky založený člověk upřednostňuje hmotné věci před nehmotnými, materiální před duševními. A nejen to, staví je do popředí svého zájmu, jsou pro něj středobodem štěstí. Materiální věci mu slouží k potvrzení jeho postavení ve společnosti.

Materialistický člověk směřuje velké množství své energie k majetku, k fyzickým věcem, které stojí v centru jeho zájmu. Méně energie mu pak zbývá na vztah k jiným lidem, k přírodě a také k sobě samému. Ohrožení jeho vlastnictví se stává ohrožením jeho samého. Vede ho k vysoké soutěživosti, která může vést až k nevraživosti vůči ostatním lidem. Kvalita jeho života je omezená, pocit štěstí mu může přinést jen samotné vlastnění.

Pro materialisty je důležitý samotný pocit vlastnictví. Majetek či peníze jsou pro ně víc než například svoboda, prostý lidský zážitek či dobrý pocit z pomoci jiným. Materiální věci jim slouží ke zvýšení jejich image. Materialisticky orientovaní lidé mají tendenci činit své zážitky hmatatelnými, aby mohly být dále prezentovány jako určitá známka úspěchu či statusu jejich majitele. Materialisté jsou méně ochotni dávat peníze na charitu či potřebným lidem. Neznamená to, že by se této formě pomoci úplně vyhýbali, očekávají však za ni určitou kompenzaci. Za takovýmto jednáním se často skrývá očekávání odměny, což také odpovídá pojetí materialismu (RENDLOVÁ, 2006).

Materialismus podle mého názoru asi nejlépe definoval Russell Belk: *„Důležitost, kterou jedinec přikládá (hmotnému) vlastnictví. Na nejvyšších stupních materialismu se vlastnictví stává základním bodem v životě jedince a je mu přisuzována role nejvyššího zdroje životní spokojenosti a v případě jeho nedostatku nejvyššího zdroje strádání“* (BELK, 1985, s. 265).

Pojmem materialismus se na začátku devadesátých let zabývali Marsha L. Richinsová a Scott Dawson. Karel Hnilica uvádí, že *„materialismus je podle*

těchto autorů hodnotovou orientací, v níž se zrcadlí význam, který jedinec klade na získání a vlastnění materiálních statků coby forem chování nutných nebo potřebných k dosažení žádoucích cílových stavů, včetně štěstí“ (HNILICA, 2005, s. 386).

2.2 Konzumní společnost

Materialistické pojetí života je do značné míry ovlivňováno konzumním charakterem současné společnosti. Rostoucí spotřeba, konzum se pro mnohé lidi stává dominantní kulturní hodnotou a měřítkem úspěchu. Konzumerismus bývá definován jako tendence ke konzumnímu způsobu života, jež bývá spojena s přeceňováním významu spotřeby hmotných statků. Na rozdíl od materialismu, který se orientuje spíše na samotné vlastnění hmotných statků, kdy „*mít*“ je důležitější než „*být*“ (HNILICA 2005, s. 386).

Konzumování, tedy spotřebovávání statků z okolí je samozřejmě nevyhnutelnou součástí našich životů. Každý z nás potřebuje šaty, talíř, postel či stůl. Všechny tyto věci by neexistovaly, kdyby nebyly spotřebovány (zkonzumovány) prostředky na jejich výrobu. Spotřeba patří neodmyslitelně k životu. Je však otázka, zda cesta ke spokojenému životu vede skrze bohatství, vlastnictví a prestiž (KASSER, 2006).

Společnost, která staví spotřebu do středu svého zájmu, je označována jako konzumní společnost a její kultura je nazývána jako spotřební kultura nebo kultura konzumu (MAŘÍKOVÁ a PETRUSEK, aj., 1996).

Vysoký zájem o vlastnictví a spotřebu je charakteristický pro moderní západní společnosti. Z výzkumu, který provedl Ger a Belk (1996), však vyplývá, že už před téměř dvaceti lety neplatilo, že západní společnosti jsou více konzumní a nebyl nalezen ani výrazný vztah mezi ekonomickou rozvinutostí země a jejím konzumním zaměřením (GER a BELK, 1996).

Fenomén konzumu poznamenal především druhou polovinu dvacátého století, i když se začal rozvíjet mnohem dříve, již ve dvacátých letech. Konzumní společnost byla obvykle téměř ztotožňována se společností západní, zejména v

bývalém východním bloku, jenž se vůči ní vymezoval jako „nekonzumní“. Dnes však jde již o téměř celosvětový fenomén, který začíná pronikat i do zemí tzv. třetího světa. Lipovetsky dokonce hovoří o společnosti hyperkonzumní, jež nastupuje po společnosti konzumní a přináší s sebou další nárůst spotřeby. Pro současné období je charakteristické, že dochází ke střídání období růstu spotřebitelského chování s obdobími recese, k nimž dochází stále častěji (LIPOVETSKY, 2006).

Konzumní kultura produkuje potřebu vlastnictví symbolických předmětů, které potvrzují postavení ve společnosti a dosažený sociální status. Mnozí lidé pak tuto potřebu naplňují bez ohledu na své finanční možnosti a riziko zadlužování. Současná ekonomická situace je však dokladem toho, jaká rizika může představovat život na úvěr, zvláště při ztrátě schopnosti vzniklé dluhy splácet. Keller dokonce popisuje konzum jako určitý druh azylu, jehož lidé využívají jako útočiště před okolním světem, v němž nemají nic pod kontrolou – kromě konzumních statků, jež si obstarávají proto, aby mohli kontrolovat alespoň něco (KELLER, 2005, s. 38).

Konzumentství však nebývá spojeno jen se spotřebou materiálních statků, jeho specifickou kategorií tvoří konzumentství v oblasti kultury a volného času. Lipovetsky popisuje současnou společnost jako společnost „zhumorňování“, společnost zábavy poskytující přímé potěšení, srozumitelnou všem a směřující k hédonismu a k podněcování spotřeby takového druhu zábavy (LIPOVETSKY, 2003, s. 213).

2.3 Konzumní životní styl

O konzumním životním stylu, kterému podléhají lidé nezávisle na svém věku, lze hovořit v těch případech, kde spotřeba již není prostředkem, ale cílem života. Hlavní hodnotou konzumního životního stylu se stává konzum, jenž tvoří hlavní náplň života a poznamenává všechny jeho oblasti. Jednotlivec v tomto případě preferuje potřeby, které lze naplňovat zbožím, zatímco se na úroveň

zboží dostávají i hodnoty a potřeby, jež byly dříve nekonzumní, včetně mezilidských vztahů. V tomto stylu života je jedinou uznávanou hodnotou štěstí a úspěch, které společně prezentuje spotřeba, jež je vnímána jako součást procesu dosažení štěstí a svou výší umožňuje měřit jeho intenzitu. Spotřeba se zároveň stává prostředkem komunikace a budování identity – umožňuje sdělovat ostatním, jaké spotřebitel vyznává hodnoty, k jaké se řadí skupině a sociální třídě, jakou má prestiž a jaký sociální status.

Konzumní životní styl představuje svérázné řešení životní volby mezi dvěma protiklady „být“ a „mít“, přičemž se konzument příliš nezabývá svou existencí a kvalitou života. Jedinou uznávanou hodnotou se stává vlastnictví, zahrnující věci i blízké lidi. Potřeba vlastnit se stává smyslem života i jeho naplněním. I když konzumní způsob života vyznávají i starší lidé, za jeho nejvýznamnější představitele lze pokládat mládež a mladé lidi obecně. Mladí lidé teprve hledají své místo ve společnosti. Nemají dostatek životních zkušeností, a tak více podléhají reklamě. Dávají přednost značkovému zboží, které často slouží k sebepotvrzení vlastní identity.

Touhu po známých značkách a luxusu tak živí nejen touha být obdivován, vzbuzovat závist a být uznáván druhými, ale také touha obdivovat a vážit si sám sebe, těšit se ze svého image, což je zvláště pro dospívající mimořádně důležité. Výsledky mého šetření však naznačily, že konzumní a materialistická orientace mladých lidí není nikterak převažující. Naopak, názorové spektrum dnešních mladých lidí je velmi široké. Možná nemají tolik životních zkušeností, ale mají dostatek informací a vůle k tomu, aby si udělali vlastní názor na to, co pro ně je a není důležité.

2.4 Materialismus a média

V jedné z prvních studií zkoumala Richinsová vztahy mezi reklamou, materiálními hodnotami a spokojeností se životem (RICHINS, 1987). První hypotézou jejího výzkumu bylo, že média v určité míře utvářejí či kultivují vnímání sociální reality. Časté ukazování produktů se šťastnými spotřebiteli v

televizi a v dalších reklamách může podle ní vést k neprověřené víře, že majetek přináší štěstí. Jsou také některé doklady, že vliv medií je tím větší, čím jsou tato sdělení předkládána a vnímána jako realistická.

Marketingová strategie mnoha světových firem je zaměřena právě na mladé lidi. Ke štěstí a spoustě kamarádů stačí vypít určitou značku limonády, úspěch a obdiv mezi vrstevníky zajistí správná značka oblečení, zářivý úsměv, který všechny oslní, je možný jen díky jedné jediné zubní pastě. Jak by mohlo záležet na vlastní píli, talentu nebo třeba znalostech? Být šťastný je přeci tak snadné. Stačí vlastnit správný mobil, správný snowboard, správný počítač. A doma správné auto, správnou televizi, správnou sedací soupravu, protože jinak nelze své kamarády domů pozvat.

Zajímavé je v tomto směru šetření, které realizovali CHAPLIN a JOHN (2007). Zjistili, že děti ve věku 12–13 let vykazují vyšší míru materialismu než děti ve věku 8–9 let a než adolescenti ve věku 16–18 let (CHAPLIN a JOHN, 2007).

Vliv médií je ale mnohem širší než svět reklamy a šoubyznysu. Zprávy o tom, že se staří lidé neumějí bránit, že jsou často oběťmi nejrůznějších podvodníků, že na jejich penze nejsou peníze, protože přidání jen o pár korun stojí stát miliardy, to vše vytváří obraz neschopných, nepotřebných, obtížných lidí. Pro někoho je obraz staršího pokolení zdrojem vzájemné úcty, solidarity, soucitu a potřeby pomáhat, pro jiného je obraz prarodičů negativní, nepřesný nebo úplně chybí.

Z druhé vlny mého šetření například vyplynulo, že adolescenti starým lidem připisují takové vlastnosti jako bezmocnost, citlivost a čestnost, ale i jízlivost, hádavost, nespokojenost.

Pozornost médií je zaměřena ve větší míře na problémy mladých než lidí v důchodovém věku. To samozřejmě ovlivňuje vnímání starých lidí ze strany generace jejich vnuků. Zásluhy a úspěchy z let minulých jsou zapomenuty, jakoby neexistovaly. Staří lidé jsou stále více vnímáni jako přítěž, jako příčina problémů v sociální oblasti (např. nedostatek finančních prostředků na

důchodový systém). Staří lidé se ocitají bez soucitu, bez pomoci vlastních dětí a vnuků, na okraji společnosti. Svůj podíl na tom má celá společnost, která realizuje strategii vytěsňování starých lidí ze sféry úspěchu, moci a pokroku. Generace jejich vnuků je pak vnímá jako neužitečné, konzervativní, bránící se novým věcem. To se projevilo i v druhé vlně mého šetření, kdy respondenti viděli staré jako netrpělivé, nevraživé, pesimistické.

Kritici médií ukazují, že konstrukce sociální reality je do značné míry ovlivněna frekvencí sledování těchto médií. Nejvýznamnější úlohu zde bezpochyby má televize. Podle této hypotézy tedy platí, že čím častěji jedinec sleduje televizní pořady, tím více jsou jeho představy o realitě ovlivněny těmito obsahy a zkresleny v jejich směru.

Výsledkem jednoho z výzkumů bylo zjištění, že korelace mezi sledováním televize a materialismem je signifikantní právě u těch jedinců, kteří vnímají televizní reklamy jako realistický obraz světa (RICHINS, 1987).

Bylo prokázáno, že frekvence sledování televizních pořadů včetně reklam a spotů na internetu a sociálních sítích ovlivňuje představy diváka o tom, jaký je životní standard průměrného člověka. Protože v televizním vysílání jsou nadprůměrně často představováni lidé, kteří jsou úspěšní a zámožní, mohou diváci snadno dospět k závěru, že je běžný životní standard poměrně velmi vysoký (RATHZ, aj., 1989). A že k takovému životnímu standardu a tedy ke štěstí a spokojenosti neodmyslitelně patří materiální hodnoty. Pořadů, které představují lidi svobodomyšlné, tvůrčí a pracovité, je u nás bohužel poskromnu a často nejsou zpracovány tak, aby mladé lidi zaujaly.

3 ADOLESCENCE

3.1 Charakteristika adolescence

Období dospívání bývá obecně považováno za jedno z nejkrásnějších a zároveň nejsložitějších období života. V období adolescence se tělo stále ještě mění a vyvíjí, mění se i způsob myšlení a uvažování, převrací se dosavadní zvyklosti a zkušenosti. Biologicky je toto období vymezeno dosažením pohlavní zralosti a ukončením růstu. Navazuje na období pubescence. „*Termín adolescence je převzat z latinského adolesco, což znamená dospívat, vyvíjet se, také vzrůstat, či sílit, mohutně*“ (ŘÍČAN, 2004, s. 191).

Autoři věkově zařazují tuto etapu mezi 15. a 20. až 22. rok života člověka. Mladí lidé nabývají tzv. legitimního věku, kdy mohou započít sexuální život, získat řidičské oprávnění, ale třeba i zúčastňovat se voleb, podnikat, uzavírat sňatky apod. „*Obecně adolescenci můžeme charakterizovat jako přechod od nesamostatnosti k samostatnosti, od závislosti na dospělých k nezávislosti, od neodpovědnosti k morální zodpovědnosti, od konzumace společenských produktů a hodnot k jejich tvorbě*“ (ČAČKA, 2000, s. 222).

ERIKSON (1999) toto období charakterizuje hledáním identity a zároveň zmatením rolí. Věk dospívání je pro něj krize identity, hledání vlastní role ve společnosti, odolávání pocitům nejistoty. Za základní ctnost považuje věrnost.

Erikson v souvislosti s tímto obdobím zmiňuje pojem psychosociální moratorium (Erikson, 1999, s. 73). Jedná se o vývojové provizorium, potřebu zastavit, zbrzdit, odložit příchod dospělosti, protože dospělost se jeví až příliš složitá. K tomu slouží vlastní kultura adolescentů, jejímž prostřednictvím dávají najevo svůj nesouhlas, ať už v kladném slova smyslu přílišným zájmem o nějakou oblast, nebo v záporném revoltou proti společnosti a hodnotám svých rodičů.

U nás je období adolescence spojeno především se středoškolským studiem. Významným mezníkem tohoto období je ukončení profesní přípravy a v lepším

případě nástup do zaměstnání, v horším na úřad práce. Někteří si nástupem na vysokou školu oddalují ekonomickou nezávislost. Stabilizují se vztahy s rodiči. Rozvíjí se vztahy s vrstevníky, hlavně v oblasti partnerství.

Adolescent má v tomto vývojovém stádiu mnoho zájmů a starosti si příliš nepřipouští. Ekonomicky je stále ještě závislý na rodičích, zdraví považuje za samozřejmost, nechce být vystaven nástrahám trhu práce. Stáří a problémy s ním spojené jsou tak daleko, že nemá cenu se jimi zabývat. A přece je nucen nad budoucností přemýšlet. Vidí kolem sebe bezdomovce, lidi bez práce, seniory, kteří mnohdy nemají sílu ani chuť se bránit tlaku společnosti a někdy i svých blízkých. Mnozí právě v tomto období nalézají potřebu být užiteční a pomáhat slabým a bezbranným, což se projevuje v hnutí dobrovolnictví například v domech důchodců či v nemocnicích.

3.2 Socializace v adolescenci

Z vývojového hlediska jsou adolescenti již ochotni akceptovat, že normy slouží k tomu, aby regulovaly chování lidí, a tím umožňovaly fungování společnosti. Odmítají je však přijmout jako daná, přemýšlí o nich a vybírají si z nich, pozměňují je k obrazu svému. Stále ještě u nich převládá černobílé vidění světa, které je přivádí k mnohdy radikálním stanoviskům. Ale už jsou spíše nakloněni přemýšlet o názorech starších.

Pro období adolescence je charakteristické další pokračování procesu oprošťování od závislosti na rodičích, a to jak v citové, tak ekonomické oblasti. Citové vazby se zcela neeliminují, ale pouze redukují a v případě dobrých vztahů v rodině přetrvávají i do dalších let, kdy jsou vítaným zdrojem jistot a porozumění. Osamostatňování bývá někdy provázeno bouřlivými projevy, a to jak ze strany adolescentů, tak ze strany rodičů (syndrom opuštěného hnízda). Pokud adolescent procesem osamostatňování neprojde, může se dostat až do infantilní závislosti na svých rodičích. Díky tomu, že ekonomicky bude zajištěn,

nebude jej nic nutit definitivně se rozhodnout o své profesní budoucnosti, o tom, kým v dalším životě bude a kam bude jeho život směřovat.

Vývojovými úkoly období dospívání jsou uvolnění se ze závislosti na rodičích na jedné straně a na straně druhé navazování trvalejších a hlubších vztahů s vrstevníky. Období dospívání je vzhledem k osamostatňování a rozšiřování sociálních vztahů oproti předchozím vývojovým obdobím v tomto směru klíčovým, neboť se zde rozhoduje o vhodně či nevhodně převzatých obrazech manželských a rodičovských rolí (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006, s. 152).

Další úroveň je skutečný vstup do světa dospělých. Rozhodující krok do dospělosti je však člověk schopen udělat jen tehdy, když tak učiní paralelně ve „veřejné“ i „soukromé sféře“ svého života. Musí zároveň dosáhnout určitého stupně vzdělání, musí být připraven plnit společenské funkce a také musí naplnit určitou míru osobní autonomie a zodpovědnosti (MACEK, 1999, s. 46). Socializace člověka by se dala zjednodušeně charakterizovat jako proměna biologické bytosti v bytost společenskou. Tato proměna je založena na zvnitřnění určitých norem chování a postojů (NAKONEČNÝ, 2009, s.101). Tedy jedním slovem řečeno, jde o „zespolečenšťování“, a to jak jednotlivce, tak celé společnosti. Je nesporné, že proces socializace nás provází celým životem. Současná společnost prochází mnoha rychlými společenskými proměnami, z nichž pramení mnohé nejistoty a nejasnosti. Ty mohou být příčinou mnoha obtíží mladých lidí a zdrojem četných problémů při jejich výchově (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006, s. 147).

V socializaci adolescentů hrají důležitou úlohu nejen rodina, škola či společnost jako taková, ale především vrstevníci. Právě kamarádi a přátelé se v tomto věku stávají pro drtivou většinu z nich nejvýznamnější referenční skupinou, skupinou, se kterou poměřují své názory, své vnímání a své hodnocení světa, ostatních lidí i sebe samých. Skupina vrstevníku se tak stává jedním z nejdůležitějších momentů, který ovlivňuje socializaci adolescenta. Dobří, spolehliví přátelé, s nimiž člověka spojuje talent či společné zájmy, jsou nadějí a

někdy i zárukou úspěšné socializace. Platí to však i naopak. Tzv. přátelé, kteří experimentují s drogami či hledají zábavu v drobných krádežích či fyzických potyčkách, se snadno mohou stát ohrožujícím prvkem. Bezpodmínečné přijetí životního stylu a norem skupiny se může stát jedinou hodnotou, orientačním bodem a jistotou, kterou adolescent vnímá jako důležitou.

V procesu socializace adolescentů hrají důležitou roli i staří lidé. O tom, že zkušenosti a znalosti starších generací jsou pro vývoj společnosti nezbytné, není třeba dospěle přesvědčovat. Jiná situace je u adolescentů. Ne vždy si uvědomují, že v každém starém člověku je kousek světové historie, nepatrný dílek světového času. Seniorsy někdy vnímají jako přítěž, jako někoho na okraji společenského spektra. Znalost mezigeneračních vztahů v historickém kontextu, poznání vlastní rodiny a jejich významných příslušníků (úspěšný vědec, válečný letec, mnohonásobný dárce krve), znalost, pochopení a přijetí jak pozitivních, tak negativních aspektů rodinné historie, to vše může úspěšně ovlivnit proces socializace.

3.3 Hodnotová orientace a postoje v adolescenci

Vztahy mezi generacemi ovlivňují celou společnost, ale bezprostředně také rodinné vazby. Mezigenerační vztahy v rodině jsou důležité jak pro vnuky, tak pro prarodiče. Právě rodina by měla být první a poslední jistotou člověka. Startovací dráhou na začátku života i posledním útočištěm v pozdním věku. Soudržnost rodiny a pevnost mezigeneračních vztahů je pro zdravý vývoj adolescentů nesmírně cenná. Vzájemné působení a interakce se nedá ničím nahradit. Je to spojení časů, spojení minulosti s přítomností, bez něhož není možné poznání skutečných hodnot života, a to v jakémkoliv věku.

Mladší generace pokračuje tam, kde přestala ta předchozí, navazuje na přijaté normy, způsoby jednání i hodnoty, které vytvořily generace před ní. Je pochopitelné, že některé hodnoty přestávají mít svoji důležitost, jiné nabývají na významu. Je to jedním z důvodů, proč starší generace ne vždy chápe tu mladší a

ne vždy rozumí tomu, za čím se snaží jít, čeho se snaží dosáhnout. „*Starší generace má tendenci ulpívat na dřívějších hodnotách, které se pro ni staly jediné platným měřítkem, nová generace si sbírá vlastní zkušenosti a odmítá přijmout stará měřítka za platná*“ (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006, s. 165).

Každá generace vychází z konkrétních podmínek doby, v níž žije a která přináší nové podněty, objevy, ale i těžkosti a problémy. Proto je každá nová generace jiná, odráží totiž stav dané společnosti. Jaká je ta současných adolescentů? Petr Sak doslova tvrdí, že: „*Nikdy nebyla mladá generace tak hédonistická, pragmatická, materialistická a odcizená přírodě, ale současně nikdy mladá generace tak neusilovala o únik z reality světa, v němž tento hédonismus a materialismus naplňuje*“ (SAK, 2006).

Podle jeho další studie z roku 2007 získává u adolescentů na významu ekonomická prosperita, kariéra jako prostředek k získání majetku, materiálních hodnot a smyslového života. Klesá význam kvality života v konkurenci se smyslovým životem a materiálními hodnotami. Klesá význam odpovědnosti za druhé, ale současně klesá i význam zdokonalování sebe sama a transcendentní dimenze života i myšlenek a idejí (SAK a SAKOVÁ, 2007).

Současná společnost vnímá autonomii člověka jako jednu ze svých hlavních hodnot. Potřeba silných vztahů k jiným lidem jakoby ustupuje do pozadí. Nejde ale pouze o individualizaci společnosti, jak by se mohlo zdát. Tento pohled by byl zjednodušením, protože jednou z nejdůležitějších hodnot obecně zůstává rodina (PREISSOVÁ - KREJČÍ a ČADOVÁ, 2006). A dnešní adolescenti, ať již jsou orientovaní více či méně materialisticky, hodnotu rodiny vnímají, ať už vědomě či podvědomě, jako důležitou hodnotu, jako jednu z mála jistot, kterou jim dnešní doba nabízí.

Současná generace mladých lidí ve věku adolescence je nastavena poměrně jednoznačně. Preferuje orientaci na vlastní ego, na sebe sama. Jejich vnitřní svět je ochuzován (ideje, myšlenky, transcendentní dimenze) a tato vnitřní chudoba vede například k zájmu o drogy jako k součásti života. Zaměření na sebe

potlačuje odpovědnost a zájem o druhé, ale také globální hodnoty (mír, životní prostředí). Život směřuje k zajištění majetku a smyslového života. Vysokou hodnotou je láska, která však bude v důsledku dalšího nastavení hodnotového systému a sociálních kompetencí obtížně naplňována (SAK a SAKOVÁ, 2007, s. 14).

Pro adolescenty je charakteristické, že svět kolem sebe vnímají do určité míry černobíle. Odmítají přistoupit na jakýkoliv kompromis, protože za ním vidí neupřímnost, polovičatost, zbabělost. V tomto věku jsou mladí lidé citliví na každý náznak nespravedlnosti, odsuzují i drobné, starší generací přijatelné lži či polopravdy a na první místo kladou absolutní upřímnost mezi lidmi. Sami k sobě někdy bývají až nadměrně kritičtí, hodnotí nejen své chování a vystupování, ale i své skryté myšlenky a jejich možné důsledky. Častější je však situace, kdy kritizují spíše své okolí a abstraktně uznávaná pravidla se v jejich vlastním praktickém jednání a rozhodování příliš neuplatňují. Tento absolutismus morálky se pak stává zdrojem konfliktu s okolím, je i zdrojem zklamání pro jedince samotného (LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ, 2006, s. 162).

Hodnotová orientace člověka tvoří určitý systém, v němž jsou hierarchicky uspořádány hodnoty, které považujeme za podstatné. Formují jej postoje k námí uznaným ideám, událostem či objektům (NAKONEČNÝ, 2002, s. 422).

Ovlivňování hodnotové orientace probíhá v obou směrech. Společnost jednak působí na jednotlivce a ovlivňuje tak jeho hodnotový systém, jednatelce ale zároveň působí a ovlivňuje hodnoty společnost. Tím dochází k reprodukci a také k inovaci hodnotového systému. Hodnoty, které jedinec považuje za důležité, jsou ovlivňovány jeho konkrétní situací a životní zkušeností. Jestliže se společnost rozvíjí dynamicky, jestliže dochází k rychlým společenským změnám, pak jsou i rozdíly v hodnotových preferencích výraznější (SAK, 2000, s. 65).

Sociální identitu jednotlivce tvoří z podstatné části právě hodnoty, které si osvojí, které přijme za své. Hodnotová orientace člověka významně ovlivňuje jeho životní styl, jeho postoje i vlastní chování. Hodnotová orientace je, mimo

jiné, souhrnem názorů a postojů k různým kvalitám skutečnosti, které pro člověka představují určité hodnoty.

Hodnoty mají vliv na naše směřování, na volbu cílů a prostředků, na naše bezprostřední chování. Odrážejí se v našich stanoviscích a postojích, které k věcem a událostem zaujímáme. Úzce také souvisejí s morálními normami.

3.4 Vliv médií na materialismus adolescenta vztah ke starým lidem

Proces socializace probíhá i prostřednictvím médií. Ta jsou v dnešním multimediálním světě faktorem, který v podstatné míře působí na naše vnímání okolí, a to včetně mezilidských vztahů (SLAVÍK, 2012, s. 102).

Stále více času tráví lidé s médii, stále více potřeb uspokojují prostřednictvím těchto médií a stále více aktivit má mediální a virtuální charakter (SAK a SAKOVÁ, 2007, s. 41).

Média a zejména reklama se cíleně snaží ovlivnit naše chování a naše jednání tak, abychom se rozhodli pro daný životní styl, pro daný výrobek nebo službu, nebo abychom byli určité značce věrni. Image – toto slovo se pro adolescenty stalo synonymem pro společenské uznání, pro zařazení do té správné skupiny. V rozhodování a chování adolescentů hraje velmi důležitou roli. Období adolescence je spojeno s osamostatňováním, dospíváním, přebíráním zodpovědnosti za svůj život, hledáním další životní cesty a sama sebe. V této době jsou mnohem otevřenější a přístupnější novým věcem a vlivům, než tomu bude později. Proto jsou tak ovlivnitelní a současně i zranitelní.

Vlastnit výrobky, které reklama v médiích nabízí, je touha a pokušení, kterému málokdo odolá. Adolescenti jsou ještě většinou ekonomicky závislí na svých rodičích, takže vytoužené zboží pod vlivem manipulace svého potomka zaplatí oni. *„Není tajemstvím, že nejvýznamnější světové reklamní agentury spolupracují s dětskými psychology s cílem co nejefektivněji dítě oslovit a vzbudit*

jeho zájem a potřebu vlastnit nabízený produkt. Jakkoli je tato praktika neetická, výrobcům a prodejcům se vyplácí“ (Děti a reklama, 1999).

I když jsou adolescenti v podstatě dospělí lidé, přesto je v nich stále mnoho dětského. Stále se snaží někomu vyrovnat, s někým soutěžit. Danou věc právě té a té značky musí mít především proto, že ji má jeho kamarád. Oproti dospělým nerozlišují, zda se jim věc hodí nebo vyplatí. Důležitější je, že je „in“, že ji budou vlastnit, že ji mají ostatní a že díky ní jej budou přijímat jako sobě rovného.

Mladé lidi ovlivňují periodika a televize, ale i zpravodajské servery a sociální sítě nejen v oblasti reklamy. Z monitorů se na ně valí informace typu: *„Důchodci, lepší to nebude, strašná prognóza, Podnikatelé zase budou platit víc, Stárnutí nás hodně zadlužilo, České veřejné finance jsou z důvodu stárnutí populace nemocné. Dále jsou v textu přítomny citace typu „penze potřebují reformu“, „užtrájí státu stovky miliard, tvrdí ministerstvo“, „právě důchody a ostatní sociální výdaje jsou podle odborníků rizikem pro státní finance“ (KROPÁČOVÁ, 2009, s. 14).*

Podobné výroky mohou navozovat představu o tom, že staří lidé ohrožují životní standard běžného člověka, že výdaje na jejich penze jsou jediným zdrojem napětí ve státním rozpočtu, že senioři zabírají místa na pracovním trhu obyvatelům v produktivním věku. Obraz starých lidí je tak zkreslený a malé životní zkušenosti adolescentů přispívají k tomu, že tento pokřivený obraz přijímají jako normu. Nejen společenské klima, ale i média tak mají výrazný vliv na formování hodnotové orientace a na vztah adolescentů ke starým lidem.

4 STÁŘÍ

4.1 Obraz seniorů v médiích

Média se výraznou měrou podílejí na tom, jak adolescenti vnímají společnost, tedy i na tom, jak vnímají staré lidi. Pěstují kult mládí a krásy. Jakoby jen mladí mohli sršet energií, nápady, zdravím, jakoby jen takoví mohli být úspěšní, spokojení a šťastní. „*Stáří se tak stává negací mladosti, zdraví, radosti, životní aktivity, fyzických sil či mentální svěžesti. Je spojováno s řadou stereotypů, především s nemocí, nemohoucností, závislostí, neaktivitou a ošklivostí*“ (SEDLÁKOVÁ, 2008, s. 200).

Starší lidé jsou v médiích představováni převážně jen ve dvou polohách – buď jsou to zpěvačky či herečky, které jsou věčně naladěné k úsměvu, absolutně bez vrásek, se štíhlým tělem, jakoby právě vypadly z nějaké reklamy, nebo jsou to důvěřivé a bezbranné oběti kriminálních činů, které je možné leda tak politovat. Je ale třeba rozlišovat mezi biologickým věkem a společenskou konvencí.

Vždyť i v druhé polovině života může člověk přicházet s výbornými nápady či s odvážnými představami, které obohacují celou společnost. Spousta lidí právě v tomto věku začíná podnikat, zkušení lékaři se aktivně podílejí na složitých operacích, řízení nadnárodních společností se opírá o zkušenosti starších managerů. Senioři ale přispívají společnosti nejen tím, že někteří z nich stále pracují a ze své mzdy odvádějí daně. I ti, co již nejsou zaměstnáni, vykonávají spoustu užitečné, i když neplacené práce. Například pečují o rodiny svých dětí a starají se o vnoučata. Jejich rodiče pak mohou pracovat bez přerušení, ať už z důvodu nemoci dětí či prázdnin apod. Jejich častým koníčkem jsou zahrádky, kde pěstují ovoce a zeleninu, kterou pak prodávají na farmářských trzích nebo jimi zásobují své nejbližší. Tím se podílejí na zdravém životním stylu celé společnosti.

Senioři jsou také významnou spotřební silou. Prostřednictvím spotřební daně ze zakoupených výrobků a služeb přispívají do státního rozpočtu a podílejí se tak na rozvoji ekonomiky země. Ostatně není náhoda, že v poslední době vznikají produkty zaměřené výhradně na zájmy a potřeby seniorů, a staří lidé se tak stávají vítanou cílovou spotřební skupinou, která se dostává do centra zájmu podnikatelských záměrů a marketingu řady firem (KROPÁČOVÁ, 2009, s. 9).

Přesto je stárnutí ve společnosti spojováno s negativními emocemi, které jsou s největší pravděpodobností vyvolány obavou a strachem před vlastní nemohoucností, před závislostí na ostatních, před smrtí. Spolu s tím je v médiích vytvářen obraz nenasytého důchodového systému, senioři jsou považováni za ekonomické břemeno, které ohrožuje státní rozpočet, a tím i rozvoj celé společnosti. Stárnutí je společnosti představováno spíše jako hrozba. Demografické údaje jsou uváděny a vyhledávány pro to, aby se dokumentovala finanční náročnost důchodového systému či zdravotní péče o staré nemocné lidi, a s tím spojená zátěž pro společnost. *„Sociologové proto upozorňují, že česká populace podléhá demografické panice spojené s veřejně artikulovanými obavami z budoucího vývoje společnosti na základě její měnící se demografické struktury, v jejichž pozadí stojí představa, že prospěch národa je přímo závislý na jeho věkové struktuře, a tzv. mentalita nedostatku, předpokládající, že jakékoliv zvýhodnění jedné skupiny je zákonitě na škodu ostatním“* (SEDLÁKOVÁ, 2008, s. 196).

Média se tím, že prezentují určité stereotypy, stávají jejich nositeli a šířiteli, podílejí se na definování toho, co je a co není sociálně přijatelné či normální. To se týká i předkládaného obrazu starých lidí. *„Média fungují nejen jako prostředky nálepkování a vylučování, ale i jako významní šířitelé těchto vyloučení“* (SEDLÁKOVÁ, 2008, s. 198). Přitom „nálepka“ staří lidé platí ve stejné míře pro pětadesátíčníky jako pro pětadevadesátíčníky. Média vůbec nerozlišují, že i mezi seniory existují jednotlivé věkové skupiny. *„Jak tvrdí odbornice na sociologii věku Lucie Vidovičová, mezi osobou, která právě vstoupila do důchodu a jedincem o 17 let starším, je stejný rozdíl jako mezi*

novorozencem a Britney Spears na vrcholu kariéry. Proto, možná více než např. ve střední fázi života, je v případě seniorů potřeba diferencovat. Česká zpravodajská média tak ale nečiní“ (SEDLÁKOVÁ, 2008, s. 202).

4.2 Předsudky o stáří

Česká média často hovoří o vztazích mezi generacemi v termínech jako mezigenerační konflikt, nebo dokonce válka generací, zejména s důrazem na projevy znevažování a diskriminace seniorů mladými lidmi.

Není to tak dávno, co diskusi o mezigeneračních vztazích vyvolaly dvě iniciativy. První z nich, facebooková skupina „Jejich revírem je Kaufland, jejich tempo je vražedné – důchodci“, zaměřená na sdílení nadávek, vtipů a zesměšňování seniorů, měla až nečekaně velké množství fanoušků. Druhá byla spojena s reakcemi na předvolební videoklip „Přemluv bábu!“, v němž dva již poměrně známí mladí herci vybízeli své vrstevníky, aby odradili své prarodiče od toho, aby do volebních urn hodili hlas pro levici. Tyto dvě iniciativy názorně ukázaly, že i takové vztahy panují mezi naší nejmladší a nejstarší generací.

Jaká nebezpečí v sobě skrývá ageismus? Hlavním důvodem, proč se společnost musí projevům ageismu a nevraživosti z důvodu věku bránit, je to, že hrozí dehumanizace celé společnosti, živelný růst individualismu a sobeckosti. Právě tyto aspekty spojují s odosobněným materialismem. Naším cílem by mělo být vytvoření soudržné společnosti bez rozdílů věku. Slovo solidarita by mělo být oproštěno od nánosů minulosti. Vždyť o vzájemnou solidaritu a soudržnost lidí nejrůznějšího postavení, věku či politických názorů usiluje každá společnost. Je to v zájmu společnosti jako celku, ale i v zájmu každého jednotlivce.

Ageismus má však negativní vliv i na samotné seniory. Jejich osobní zkušenosti s takovými projevy, jako je pohrdání, opovržení, odmítání či dokonce násilí, snižuje jejich vlastní sebehodnocení, a tím i schopnost tyto myšlenkové stereotypy překonávat. Předsudky a negativní tvrzení o starých lidech jakoby se obecně vztahovala na všechny seniory, a tím i konkrétně na každého z nich. Přijímání těchto stereotypů samotnými seniory je velmi závažný

problém. Někteří staří lidé totiž nepříznivé obrazy stáří přenášejí na svou vlastní osobu, čímž může docházet k prohlubování ageismu. Jestliže starý člověk přijme představu, že je pomalý, pak není vyloučeno, že se jeho reakce skutečně stanou váhavými a těžkopádnými.

Seniorům se vytýká například nemoc, ošklivost, pokles duševních schopností, duševní choroby, zbytečnost, izolace, chudoba, deprese, politická moc (TOŠNEROVÁ, 2002, s. 7). To do určité míry potvrdil i můj výzkum, kde adolescenti v druhé vlně šetření přisuzovali starým lidem takové vlastnosti jako pomalost, osamělost, hádavost, nezáměr o pokrokové technologie, pesimismus a nepřizpůsobivost. Mé šetření však nezaznamenalo žádné vyhraněně negativní projevy ve vztahu ke starým lidem.

Podle mého názoru je přirozené, že se mezi jednotlivými generacemi vyskytují konflikty. Nakonec právě konflikty a jejich řešení často stojí za vývojem a pokrokem. Vzájemnou soudržnost však nesmí narušovat rozdíly mezi mladými a starými, mezi neznalými a zkušenými. Naopak, oba tábory se musí respektovat a navzájem spolupracovat. Jen taková společnost se může dál rozvíjet. Takový obraz společnosti je však pro média nezajímavý. Informace typu bezbranný stařík podlehl podvodnici nebo změny důchodového systému dopadnou na všechny obyvatele včetně kojenců, to je hrozba, která podporuje nevráživost jedné generace vůči druhé a vyvolává obavu ze stárnutí. Navíc se média podílejí na tom, že stáří má v dnešní společnosti image něčeho zbytečného, pasivního.

Společnost na první místo klade výkonnost. Kdo vyrábí rychleji, kdo vymyslí technologický postup vyžadující menší náklady, ten je úspěšnější. A v tom jsou mladší lidé dobří. Rychlost, zručnost, starými stereotypy nezatížené myšlení, pružná dynamická osobnost, toho si zaměstnavatelé cení. Důsledkem je upřednostňování mládí před ostatními etapami života, a to nejen v ekonomických, ale i kulturních a sociálních souvislostech.

Projevy ageismu by společnost neměla ignorovat. Znehodnocují totiž jeden z nejcennějších zdrojů lidského bytí – starší generaci. Proto by společnost měla

podporovat kontakty mladých lidí se starým na nejrozličnějších úrovních, pomoci jim pochopit specifika jednotlivých životních období, vysvětlit rozdílnosti lidí patřících do jedné generace a především nepřeceňovat věk coby číslovky v situacích, ve kterých je jeho role podružná.

EMPIRICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

5.1 Cíl šetření

Hlavním cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, zda existuje souvislost mezi mírou zaměření na materialistické hodnoty u adolescentů a jejich vztahem ke starým lidem. V současné společnosti sice vnímám určitou tendenci k návratu k postmateriálním hodnotám, ale projevy individualismu a konzumního stylu života jsou stále patrné a převládají. Lidi maximálně orientované na materiální hodnoty považuji za egocentrické a neberoucí ohled na jiné lidi. Pro své šetření jsem si proto stanovil hypotézu, že čím více je jedinec materialisticky založený, tím bude jeho vztah ke starým lidem zápornější.

„Hypotéza se stanovuje jako řešení problému, nebo vztahy mezi specifickými proměnnými, ponechává si charakter dohadu, dokud se nenalezne evidence pro vyvrácení nebo podpoření její platnosti“ (HENDL, 2006, s. 532).

Pro své šetření jsem vybral kvantitativní formu výzkumu, a to formou dotazníku. Abych zajistil větší otevřenost probandů a jejich ochotu spolupracovat, byly dotazníky anonymní. Před hlavním šetřením jsem uskutečnil dvě vlny šetření. Mým cílem bylo dosáhnout toho, aby výsledná podoba dotazníku byla adolescentům blízká (první vlna šetření) a aby se oni sami na jeho vytvoření podíleli (druhá vlna šetření).

Cílem první vlny šetření bylo zjistit, zda je zadání pro probandy srozumitelné, zda jsou pro ně formulace v dotazníku jasné a zda dostatečně chápou, co od nich očekávám.

Cílem druhé vlny bylo určit nejčastější stereotypy postojů adolescentů vůči starým lidem a změřit jejich případnou korelaci s mírou materialismu.

Třetí, finální vlna šetření měla za cíl zjistit, zda existuje souvislost mezi mírou materialismu adolescentů a jejich vztahem ke starým lidem.

Kromě základní hypotézy mě zajímalo i například to, od jaké věku adolescenti vnímají člověka jako starého a zda na jejich vztah ke starým lidem má vliv fakt, že mají vlastní prarodiče.

5.2 Konstrukce dotazníku

Dotazník byl zpracován jednak pro druhou vlnu šetření, jednak pro třetí vlnu šetření. Oba dotazníky se skládaly z několika částí.

Cílem první, informativní části bylo získat informace o probandovi, jako je jeho věk, pohlaví, má-li dotazovaný prarodiče a od jakého věku vnímá člověka jako starého.

Druhá část dotazníku měřila míru materialismu za pomoci škály materialistických hodnot (Materialistic Values Scale, MVS), kterou Richinsová spolu s Dawsonem předložila v roce 1992. Oba autoři zkoumají materialismus ze tří úhlů pohledu. Jedním z nich je úspěch, dalším ústřednost a třetím štěstí. Úspěch materialisté spojují s nabytím hmotných statků. Čím více jich takový člověk má a čím jsou kvalitnější či dražší, tím více okolní svět i sám sebe vnímá jako úspěšného. Majetek materialistům zajišťuje pocit společenské prestiže, vyššího statusu a image šťastného člověka. *„Materialisté se pokládají za úspěšné v míře, v níž vlastní objekty, které jim umožňují demonstrovat status, a v níž se jim daří dosažení „ideálního životního stylu“ (RENDLOVÁ, 2006, s. 53).*

Další dimenzí materialismu podle Richinsové a Dawsona je ústřednost. Pro materialisty je charakteristické umístění materialistických hodnot do čela hodnotové hierarchie. Nejdůležitější pro ně je získávání a vlastnění materiálních statků, věcí, peněz, nemovitostí, které se pro ně stávají ústředním bodem jejich života. Jejich životní styl je zaměřen na vysokou míru materiálního konzumu. Spotřeba se stává cílem i souborem jejich životních plánů.

Štěstí materialisté vidí ve vlastnění hmotných statků. Všichni lidé chtějí být šťastní, i když určitě platí slova T. G. Masaryka: „*Je po štěstí, jakmile ho někdo schválně hledá. Ten, kdo hledá štěstí, již ho ztratil. Člověk každý rád je šťasten – jistě, jakmile však začne štěstí tak usilovně hledat, již ho nenalézá. Úmyslné, dokonce rafinované hledání štěstí činí člověka nešťastným ... honbou po štěstí se ještě nikdo šťastným nestal*“ (MASARYK, 1990, s. 42-43). Pro materialisty je majetek a proces jeho získávání nezbytným předpokladem pro dosažení štěstí a osobní spokojenosti. Hmotné statky a peníze vedou podle nich nejen ke štěstí a životní pohodě, ale materiální spotřeba přispívá i ke společenskému pokroku. Materialisticky orientovaní lidé se snaží dosáhnout štěstí prostřednictvím majetku, ostatní prostředky (například zkušenosti, zážitky, vzájemné vztahy s ostatními lidmi) staví až na druhé místo.

Na doporučení vedoucího práce jsem pro své šetření použil upravenou devíti položkovou verzi MVS. Jednotlivé položky měří, jakou váhu přikládají probandi úspěchu, ústřednosti a štěstí. Míra materialismu se zde měří pomocí sedmibodové stupnice (Likertovy škály) v rozmezí od rozhodně nesouhlasím až po rozhodně souhlasím.

Úspěch:

- A) Věci, které mám, vypovídají hodně o tom, jak si v životě vedu.
- D) Rád/a vlastním věci, které dělají na druhé dojem.
- G) Obdivuji lidi, kteří vlastní nákladné domy, auta a oděvy.

Ústřednost:

- B) Kupování věcí mi dělá velkou radost.
- E) Mám v životě rád/a hodně luxusu.
- I) Pokud jde o hmotné statky, snažím se držet svůj život v prostotě.

Štěstí:

- C) Byl/a bych šťastnější, kdybych si mohl/a dovolit kupovat více věcí.
- F) Můj život by byl lepší, kdybych vlastnil/a některé věci, jež nemám.
- H) Občas mě docela trápí, že si nemohu dovolit koupit vše, co bych chtěl/a.

Třetí část dotazníku se v druhé a třetí vlně šetření lišila. Druhá vlna byla zaměřena především na získání postojů adolescentů ke starým lidem. Úkolem probandů bylo vypsát pět vlastností, které je napadnou, když se řekne starý člověk. Zároveň měli napsat pět vlastností, které podle nich nejsou pro staré lidi charakteristické. Náhled dotazníku je k dispozici v příloze Dot.1.

Získal jsem tak poměrně široké spektrum stereotypů (více než 300 vlastností), které mladí lidé připisují starým lidem. Byly mezi nimi jak kladné, tak záporné reakce. U některých respondentů se ukázalo, že záporně formulovaný dotaz (vlastnosti, které nejsou charakteristické), není úplně vhodný, neboť ne všichni byli dostatečně pozorní. Projevilo se to zejména v momentě, kdy jsem je požádal, aby se po vyplnění dotazníku vrátili a na stupnici od mínus dva do plus dva zhodnotili, do jaké míry tyto vlastnosti vnímají jako pozitivní nebo negativní. Mohl jsem tak vyřadit ty vlastnosti starých lidí, které byly pro třetí vlnu nepoužitelné nebo protichůdné.

Po vyhodnocení dotazníků druhé vlny jsem přistoupil k vytvoření dotazníku pro třetí vlnu šetření. Tvrzení jsem vybíral podle četnosti odpovědí, podle míry materialismu probandů a podle souvislosti jednotlivých tvrzení s materialismem. Nejčastěji probandi v druhé vlně připisovali starým lidem vlastnosti jako moudrost a zkušenost. Na základě toho jsem zformuloval první otázku pro konečné šetření ve třetí vlně - *Zkušenosti starých lidí nám pomáhají. Souhlasíš s tímto tvrzením?* Předpokládal jsem, že materialisticky orientovaní respondenti budou s tímto tvrzením souhlasit méně ochotně, že zkušenosti starých lidí jim budou spíše na obtíž, protože jim brání v prosazování jejich vlastních zájmů.

Často probandi prisuzovali starým lidem i pracovitost. Obecným stereotypem o starých lidech je však to, že zatěžují státní rozpočet tím, že už nepracují a jen pobírají důchod, že využívají spodní hranici věku pro odchod do penze a už nechtějí být dále zaměstnáni. Proto, když jsem do třetí vlny šetření zařadil tvrzení *Starí lidé jsou pracovití*, jsem předpokládal, že materialisticky zaměřeni adolescenti se budou více klonit k záporné odpovědi (WHO, 1999, s. 19).

Bezbrannost a bezmocnost, to byly další vlastnosti, které respondenti druhé vlny šetření vnímali jako charakteristické pro staré lidi. Předpokládal jsem, že více materialisticky založení jedinci budou staré lidi vnímat spíše jako bezbranné, tudíž více závislé na svém okolí a pomoci státu. Proto se v dotazníku pro třetí vlnu šetření objevuje tvrzení *Staří lidé jsou bezbranní*.

Druhá vlna šetření prokázala, že respondenti vnímají staré lidi jako štedré. S největší pravděpodobností to bude důsledek toho, že prarodiče své vnuky často rozmazlují a zahrnují je dárky, a to i v peněžní formě. Souvislost s orientací na materiální statky se zde zdá zřejmá. Materialisticky založení adolescenti, kteří nemají kladný vztah ke starým lidem, je za štedré pravděpodobně považovat nebudou.

Staří lidé jsou skromní a nenároční, i takové vlastnosti se v druhé vlně šetření objevily. Spolu s nepohyblivostí, nedoslýchavostí, či menší přizpůsobivostí mě tyto vlastnosti vedly k vytvoření dalšího tvrzení do třetí vlny šetření, že *Staří lidé jsou nenároční*. Předpokládal jsem, že méně materialisticky založení lidé budou s tímto tvrzením spíše souhlasit, protože nenároční lidé podle nich nevyžadují tolik péče a pomoci svých blízkých a nezatěžují své okolí.

Tvrzení *Staří lidé jsou pesimističtí* jsem vygeneroval na základě některých negativních vlastností, které respondenti připisovali starým lidem, jako například to, že jsou smutní, nevraživí, mrzutí, rezignující na život. Dalším šetřením jsem chtěl zjistit, jaký mají probandi postoj ke starým lidem a zda ti s materialistickou orientací budou s tímto tvrzením souhlasit ve větší míře než ostatní.

Z dotazníku druhé vlny šetření vyplynulo, že některým materialisticky založeným jedincům by více vyhovovalo, kdyby staří lidé byli více přizpůsobiví dnešnímu světu a jeho potřebám. Proto jsem do třetí vlny šetření zařadil tvrzení *Staří lidé jsou nepřizpůsobiví*.

Tvrdohlavost byla další vlastností, kterou respondenti přisuzovali starým lidem. Ve druhé vlně šetření se ukázala zajímavou souvislost – materialisté uváděli, že staří nejsou tvrdohlaví, zatímco ostatní že tvrdohlaví jsou. Zařadil

jsem proto tvrzení *Staří lidé jsou tvrdohlaví* do dalšího šetření s cílem potvrdit nebo vyvrátit souvislost s mírou materialismu.

Staří lidé nejsou otevření novým věcem – toto tvrzení třetí vlny šetření opět vyplynulo z dotazníku druhé vlny. Respondenti připisovali starým lidem málo zvědavosti, modernosti.

„Většina společnosti žije se stereotypním přesvědčením, že „starého psa novým kouskům nenaučíš“. Na základě tohoto mýtu přistupujeme k seniorům jako k těm, kteří neumějí ovládat nové technické vymoženosti, neumějí se přizpůsobovat rychlým vývojovým změnám, jsou tedy pomalí, nevykonní a v moderní společnosti vybavené naprosto odlišnými přístroji než jako tomu bylo dříve, za jejich „mládí“, zmatení“ (KROPÁČOVÁ, 2009, s. 11).

Otevřenost novým věcem úzce souvisí s údajnou nepřizpůsobivostí starých lidí. Předpokládal jsem proto, že i reakce materialisticky orientovaných probandů na obě tvrzení budou podobná.

Poslední tvrzení finálového dotazníku *Staří lidé by se měli postarat sami o sebe* jsem zařadil proto, abych prokázal (či popřel) to, že materialisticky zaměřeni probandi budou více inklinovat k přesvědčení, že o staré lidi by se neměl starat stát na úkor lidí, kteří pracují, ale především oni sami.

Některé odpovědi z dotazníků druhé vlny šetření mě překvapily. Probandi například uváděli, že staří lidé často mluví o smrti, že se nechtějí učit ničemu novému, že rezignují na život. Většina připisovaných vlastností však byla pozitivní, ke starým lidem přívětivá. Probandi například často uváděli, že staří lidé jsou laskaví, štedří a starostliví. Mezi vlastnostmi, které po staré lidi nejsou charakteristické, probandi nejčastěji uváděli průbojnost, rychlost v reakcích i v pohybu, energičnost a také jim připadalo, že nejsou veselí a trpěliví.

Dotazník třetí vlny šetření měl čtyři části (viz příloha Dot.2). První byla informativní, kde jsem jako v případě druhé vlny šetření zjišťoval věk, pohlaví, to, zda probandi mají prarodiče a od jakého věku vnímají lidi jako staré. Druhá část dotazníku opět jako v předešlé vlně šetření měřila míru materialismu za pomoci škály materialistických hodnot Materialistic Values Scale (MVS).

Míra materialismu se i zde měřila pomocí sedmibodové stupnice (Likertovy škály) v rozmezí od rozhodně nesouhlasím až po rozhodně souhlasím.

Třetí část dotazníku byla zaměřena na měření vztahu adolescentů vůči starým lidem, a to na souboru deseti tvrzení. Každé z těchto tvrzení bylo vybráno na základě druhé vlny sběru dat. Probandi vyjadřovali míru souhlasu či nesouhlasu s daným tvrzením na pětistupňové škále (ano, spíše ano, nevím, spíše ne, ne).

Čtvrtá část dotazníku sloužila ke kontrole a potvrzení či vyvrácení hypotézy, že více materialisticky založený jedinec bude mít zápornější postoj ke starým lidem. V této části dotazníku probandi odpovídali jen ano nebo ne.

Předpokládal jsem, že více materialisticky orientovaní probandi budou na otázku *Myslíte si, že staří lidé jsou emocionálně přecitlivější?* odpovídat spíše ano. V případě, že má člověk ke starým lidem výhrady, budou mu staří lidé připadat zbytečně přecitlivělí, náročnější, zatěžující dalšími výdaji stát, který by měl výnosy z daní směřovat spíše do investic než do důchodového systému. Například snížení daní by takovému člověku nesporně přineslo více finančních prostředků pro uspokojení svých vlastních potřeb a přispělo i k naplnění pocitu štěstí.

Zajímalo mě také, zda si současní středoškoláci myslí, že *staří lidé dělají dost pro to, aby se o ně nemuseli ostatní starat*, a zároveň, zda jsou přesvědčeni, že *současná společnost staré lidi hodně dotuje*. Předpokládal jsem, že materialisticky zaměření probandi budou v prvním případě reagovat záporně, v druhém kladně. Pokud má člověk záporný vztah ke starým lidem, pak si bude spíše myslet, že staří lidé nedělají dost pro to, aby se o ně ostatní nemuseli starat. A současně budou přesvědčeni, že další péči nepotřebují, protože stát staré lidi dotuje dostatečně. Tento postoj je podle mého názoru hodně ovlivněn médii.

Poslední otázka *Myslíte si, že by se staří lidé měli důrazněji dovolávat svých práv?* měla potvrdit předpoklad, že materialisté budou častěji odpovídat záporně, neboť o staré lidi je podle nich postaráno dostatečně a méně

materialisticky orientovaní probandi naopak pozitivně, protože jejich vztah ke starým lidem bude podle mého předpokladu spíše kladný.

5.3. Výzkumný vzorek

První vlna týkající se samotného předvýzkumu byla provedena ústní formou na SPŠE v Ječná, Praha 1. Několika náhodných jedinců i menších skupinek (20 probandů, pouze chlapci ve věku 16 až 19 let) jsem se dotazoval, zda rozumí formulaci zadání dotazníkového šetření.

Druhá vlna šetření probíhala formou dotazníku na dvou gymnáziích v Jihomoravském a Olomouckém kraji. Na Gymnáziu Bučovice vyplnilo dotazník 51 probandů a na Gymnáziu Jiřího Wolkerova Prostějov 26 probandů. Dohromady se druhé vlny šetření zúčastnilo 78 probandů ve věku od 17 do 20 let. Jeden dotazník byl z důvodu neúplnosti dat vyřazen.

Tab.č.1. Rozdělení zkoumaných podle věku a studijní instituce

Škola	Žena	Muž	Celkem
Gymnázium Bučovice	30	21	51
Gymnázium J. Wolkerova	13	13	26

Třetí vlna šetření probíhala na dalších devíti středních školách v různých krajích České republiky. Z důvodu co největší objektivity jsem do výzkumného vzorku zařadil všechny typy středních škol, od středních odborných učilišť přes střední odborné školy až po gymnázia. Zastoupení měly školy jak z větších, tak z menších měst.

Střední odborná škola stavební a zahradní Praha 9, Hlavní město Praha: dotazníkového šetření se zúčastnilo 27 probandů ve věku 19-22 let, z toho 10 dívek a 17 chlapců (jednalo se o studenty nástavbového maturitního ročníku).

Vyšší odborná škola a Střední průmyslová škola Rychnov nad Kněžnou, Královéhradecký kraj: šetření se zúčastnilo 25 probandů ve věku 17-20 let, z toho 15 dívek a 10 chlapců.

Střední škola železniční a stavební Šumperk, Olomoucký kraj:

šetření se zúčastnilo 43 probandů ve věku 17-22 let, z toho 4 dívky a 39 chlapců.

Gymnázium Svitavy, Pardubický kraj:

šetření se zúčastnilo 45 probandů ve věku 17-19 let, z toho 27 dívek a 18 chlapců.

Gymnázium Roudnice nad Labem, Ústecký kraj:

šetření se zúčastnilo 17 probandů ve věku 18-20 let, z toho 10 dívek a 7 chlapců.

Gymnázium Brno, Slovanské náměstí, Jihomoravský kraj:

šetření se zúčastnilo 24 probandů, ve věku 16-17 let, z toho 21 dívek a 3 chlapců.

Střední škola obchodu, služeb a podnikání a Vyšší odborná škola České Budějovice, Jihočeský kraj:

šetření se zúčastnilo 19 probandů ve věku 17-23 let, všechny zúčastněné tvořily dívky.

Střední průmyslová škola Ostrov, Karlovarský kraj:

šetření se zúčastnilo 20 probandů ve věku 18-20 let, všechno chlapci.

Střední průmyslová škola polytechnická Zlín, Zlínský kraj:

šetření se zúčastnilo 24 probandů ve věku 17-20 let, z toho 11 dívek a 13 chlapců.

Celkem se třetí vlny šetření zúčastnilo 244 probandů, z toho bylo 117 dívek a 127 chlapců.

Tab.č.2. Rozdělení zkoumaných osob podle pohlaví a studijní instituce

		Pohlaví		
		žena	muž	Celkem
škola	SOŠ stav. a zahrad.	10	17	27
	VOŠ a SPŠ	15	10	25
	SŠ žel. a stavební	4	39	43
	Gym Svitavy	27	18	45
	Gym Roudnice	10	7	17
	Gym Brno	21	3	24
	SSVOS	19	0	19
	SPŠ-Ostrov	0	20	20
	SPŠP-COP Zlín	11	13	24

5.4 Metoda výzkumu dat

Pro své šetření jsem zvolil dotazníkovou metodu. Jedná se o jednu z nejpoužívanějších metod vzhledem k tomu, že má řadu výhod, jako je například zabezpečení anonymity respondentů, nízká časová náročnost sběru dat a následného vyhodnocení. Potencionálně skýtá také možnost oslovení většího množství respondentů.

Pro měření postojů je v odborné literatuře uváděna jako jedna z nejspolehlivějších technik tzv. Likertova škála. „*Likertova škála zjišťuje nejen obsah postoje, ale i jeho přibližnou sílu, stala se z ní velmi užitečná pomůcka pro výzkum postojů*“ (HAYESOVÁ, 2003, s. 112).

Pro Likertovu škálu je typická série výroků, ke kterým respondenti vyjadřují míru svého souhlasu či nesouhlas. Obvyklé je použití pětibodové škály, kterou jsem pro svou jednoduchost a jednoznačnost zvolil ve znění: ano, spíše ano, nevím, spíše ne, ne.

Probandi v hlavní vlně šetření odpovídali zaškrtnutím jednotlivých polí v dotazníku, ke kterým jsem dle předdefinované škály důležitosti dosazoval číslo odpovídající síle vnímání či vztahu.

Vyplněné dotazníky jsem podle míry souhlasu či nesouhlasu převedl do statistické podoby a zaslal je doc. PhDr. Karlu Hnilicovi, CSc., vedoucímu mé práce. Ten je zpracoval pomocí počítačového programu SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Tento program pracuje kromě jiného s Pearsenovým korelačním koeficientem, který zjišťuje, jak těsná je vzájemná souvislost mezi jednotlivými proměnnými a také jaký má tato vzájemná souvislost směr. Podle Hendla je míra vztahu jednotlivých proměnných definována jako malá (korelační koeficient $r = 0,1$ až $0,3$), střední ($r = 0,3$ až $0,7$) a velká ($r = 0,7$ až 1) (HENDL, 2006). Podle Cohena je škála definována do $0,2$ jako slabý vztah, od $0,3$ jako střední, od $0,4$ jako poměrně silný a od $0,5$ jako silný (COHEN aj. 2003). Podle této škály jsem vyhodnocoval vzájemný vztah mezi mírou materialismu probandů a tvrzeními, obsaženými v dotazníku.

5.5 Průběh šetření - sběr dat

Z důvodů zvýšení reliability výzkumu proběhlo šetření ve třech vlnách, v devíti krajích různých České republiky, napříč spektrem oborů středoškolského vzdělávání, od středních odborných učilišť přes střední odborné školy až po gymnázia.

Cílem první vlny šetření bylo zjistit, zda probandi rozumí zadání a zda jsou pro ně formulace v dotazníku pochopitelné.

Druhá vlna měřila nejčastější stereotypy postojů adolescentů vůči starým lidem a jejich případnou korelaci s mírou materialismu.

Třetí, finální vlna šetření měla za cíl zjistit, zda existuje nějaká souvislost mezi mírou materialismu adolescentů a jejich vztahem ke starým lidem.

První vlna proběhla formou osobních setkání a rozhovorů se studenty Střední průmyslové školy elektrotechnické v Ječné ulici na Praze 2. Zajímalo mě především jejich názor na znění třetí části připravovaného dotazníku, ve které jsem se chtěl zaměřit na postoje adolescentů vůči starým lidem. Zjišťoval jsem například, zda rozumí zadání *Napište prosím pět lidských vlastností, které vás napadnou, když se řekne starý člověk*, nebo *Napište prosím pět vlastností, které podle vás nejsou pro staré lidi charakteristické*.

S pojmem vlastnosti neměla většina dotazovaných problém a po chvíli byli sami od sebe schopni bezprostředně vyjmenovat vlastnosti starých lidí, které je napadaly.

Největší problém jsem zaznamenal u poslední položky dotazníku, v níž jsem chtěl zjistit údaje o tom, jak tyto vlastnosti sami vnímají. Proto jsem pro lepší pochopení, co se od probandů přesně chce, připojil názorný příklad: *Nyní se prosím vraťte k předchozím dvěma tabulkám a na stupnici od -2 až do +2 ohodnoťte, do jaké míry tyto vlastnosti u starých lidí vnímáte jako pozitivní či negativní. (Například: mladý člověk je průbojný – vnímáte to jako plus nebo jako mínus?).*

Druhá vlna šetření probíhala již dotazníkovou metodou (viz přílohy Dot.1). Zúčastnily se jí dvě školy, Gymnázium Bučovice a Gymnázium Jiřího Wolkerova Prostějov. Nejdříve jsem je oslovil e-mailem s prosbou o spolupráci na mém šetření. Poté jsem na jejich adresu zaslal předtištěné soubory dotazníků s vysvětlujícím dopisem pro učitele. Do obálky jsem zároveň vložil prázdnou ofrankovanou obálku s nadepsanou zpáteční adresou. Ta sloužila pro zaslání vyplněných dotazníků zpět. Tato praxe se mi pro její jednoduchost a minimální zatížení učitelů, kteří zasílali vyplněné dotazníky zpět, osvědčila, a proto jsem ji využil i při třetí vlně šetření. Dohromady se druhé vlny šetření účastnilo 78 probandů ve věku od 17 do 20 let. Jeden dotazník byl z důvodu neúplnosti dat vyřazen.

Třetí, nejrozsáhlejší vlna šetření probíhala také dotazníkovou metodou. Znění dotazníku již bylo upraveno na základě výsledků druhé vlny šetření. (viz. příloha Dot.2). Na jednotlivé školy byl rozeslán předem zjištěný počet dotazníků. Po jejich vyplnění byly zaslány zpět obdobně jako při druhé vlně šetření. Celkem se třetí vlny šetření zúčastnilo devět středních škol, dotazníky řádně vyplnilo 244 respondentů.

6 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

6.1 Výsledky 1. vlny šetření

První vlnu šetření lze považovat za předvýzkum. Jeho cílem bylo zjistit, zda připravovaný dotazník je pro výzkumný vzorek dostatečně srozumitelný. Díky němu se podařilo formulovat zadání včetně potřebných vysvětlivek pro úspěšné vyplnění dotazníku.

6.2 Výsledky 2. vlny šetření

Druhá vlna šetření se uskutečnila formou dotazníků na dvou vybraných školách. Zúčastnilo se jí 78 respondentů z gymnázia v Bučovicích a Prostějově, jeden dotazník jsem vyřadil z důvodu neúplnosti dat. Získal jsem tak více než tři sta charakteristik, které probandi připisují starým lidem.

Věk probandů se pohyboval mezi 17 a 20 lety, v převážné většině to byli studenty maturitních ročníků.

Šetření se v této vlně se zúčastnilo 43 žen a 34 mužů, kteří korektně vyplnili dotazník. Prarodiče mělo 70 respondentů, jen 10 % z nich prarodiče nemělo. Převážná většina respondentů za starého považovala člověka, kterému je více než 60 let. (Tři probandi považovali za starého již 40 letého člověka, 20 probandů vnímalo jako starého padesátiletého člověka, 43 považovalo za starého sedesátiletého a 11 probandů sedmdesátiletého člověka.)

Výsledky dotazníku MVS, který zkoumal míru materialismu, ukázaly, že v této skupině probandů bylo jen velmi málo vyhraněně materialisticky zaměřených jedinců a zároveň i těch, kteří se výlučně orientovali na nematerialistické hodnoty.

Vlastnosti, které probandi starým lidem připisovali, byly z materialistického hlediska většinou statisticky neutrální. Například ti, co uváděli, že staří lidé jsou čestní, nesobečtí, ale současně i nechápaví, málo ambiciózní či osamělí, byli v menší míře materialisticky zaměřeni, zatímco ti s vyšší mírou materialismu například tvrdili, že staří lidé jsou hádaví, šetřiví, umínění, ale zároveň i skromní. Probandi měli také za úkol ohodnotit, do jaké míry danou vlastnost vnímají jako pozitivní či negativní. Jako významně pozitivní vlastnost uváděli například zkušenost a moudrost starých lidí, jako výrazně negativní hádavost, nespokojenost, rezignaci na život. U negativních vlastností bylo pro probandy někdy velmi složité určit, do jaké míry je vnímají pozitivně či negativně. Ukázalo se, že ne vždy byli schopni pochopit zadání.

Celkově však lze konstatovat, že rozdělení na více materialisticky a méně materialisticky zaměřené jedince bylo poměrně rovnoměrné. Stereotypy, které probandi uváděli, nepotvrdily zvláště významnou souvislost s mírou jejich materialismu.

6.3 Výsledky 3. vlny šetření

V třetí vlně šetření řádně dotazník vyplnilo 244 probandů. Jednalo se o studenty devíti středních škol, a to jak z gymnázií, tak ze středních odborných škol a středních odborných učilišť ve věku 16 až 23 let. Starší studenti byli z nástavbového studia středních odborných učilišť, které je ukončeno maturitní zkouškou (učitele jsem oslovil, aby dotazník rozdali především studentům maturitních ročníků).

Mezi nimi bylo 117 žen a 127 mužů, vlastní prarodiče mělo 207 respondentů, jen 37 jich je nemělo. V této souvislosti mohu konstatovat, jak vyplynulo z mého šetření, že osobní zkušenost respondentů nehraje významnou roli ve vztahu ke starým lidem. Významnější rozdíl mezi těmi, kteří mají a nemají prarodiče, se prokázal jen u dvou tvrzení *Staří lidé jsou pracovití* a *Staří lidé jsou bezbranní*, kde se hladina významnosti blížila k 0,5.

Tab. č.3. Hladina významnosti

	Máte prarodiče?	Počet	Průměr	Směrodatná odchylka	t	df	p
Staří lidé jsou pracovití	Ne	37	2,73	1,217	2,574	242	0,011
	Ano	207	2,24	1,046			
Staří lidé jsou bezbranní	Ne	37	2,43	0,959	-1,911	242	0,057
	Ano	207	2,8	1,087			

U ostatních osmi tvrzení se postoj ke starým lidem významněji nelišil (viz. příloha Tab. V3 – 2).

Podobně tak jako ve druhé vlně šetření, i zde nejvíce respondentů uvedlo, že za staré považuje lidi nad šedesát, resp. nad 70 let (162, resp. 38 respondentů, tedy 200 z celkového počtu 244).

Tab. č.4. Kdo je podle probandů starý člověk

	Četnost	Procenta	Platná procenta	Souhrnná Procenta
30 let a více	1	0,4	0,4	0,4
40 let a více	2	0,8	0,8	1,2
50 let a více	41	16,8	16,8	18,0
60 let a více	162	66,4	66,4	84,4
70 let a více	38	15,6	15,6	100,0
Celkem	244	100,0	100,0	

Šetření ukázalo jednu zajímavou skutečnost: čím byli probandi více materialisticky zaměřeni, tím mladší lidé se jim zdáli být staří (viz příloha Graf V3).

Tyto údaje měly spíše informativní charakter, přesto přispěly k celkovému obrazu zkoumaného vzorku adolescentů.

Nejdůležitější součástí šetření byl výzkum souvislostí mezi mírou materialismu adolescentů a jejich postoji ke starým lidem. Zajímalo mě, zda se potvrdí hypotéza, že více materialisticky založený jedinec bude mít zápornější postoj ke starým lidem. K tomuto šetření jsem použil dva dotazníky – upravenou verzi dotazníku MVS, který vychází z výzkumů Richinsové a Dawsona, a

dotazník na postoje ke starým lidem, který jsem vypracoval na základě výsledků druhé vlny šetření.

Reliabilita dotazníku MVS při 9 položkách je 0,763.

Cronbach's Alpha	Počet položek
0,763	9

Reliabilita dotazníku na postoje při 10 položkách je 0,614.

Cronbach's Alpha	Počet položek
0,614	10

Přímou souvislost mezi mírou materialismu a postoji ke starým lidem výzkum neprokázal. Slabá míra souvislosti podle Pearsenova korelačního koeficientu se projevila ve dvou případech (tvrzení *Staří lidé jsou pesimističtí* a tvrzení *Staří lidé jsou nepřizpůsobiví*) – čím více byl proband materialisticky orientovaný, tím víc se přikláněl k názoru, že staří lidé jsou pesimističtí a také nepřizpůsobiví (viz. příloha Tab V3 – korelace).

Součástí dotazníku byly i čtyři kontrolní otázky, které měly ukázat, jaký mají adolescenti vztah ke starým lidem a potvrdit tak původní hypotézu. Na otázku *Myslíte si, že staří lidé jsou emocionálně přecitlivělí?* odpovědělo 51 % respondentů souhlasně. S otázkou *Myslíte si, že staří lidé dělají dost pro to, aby se o ně ostatní nemuseli starat?* souhlasilo 74 % respondentů, s otázkou *Myslíte si, že společnost hodně dotuje staré lidi?* 25 %, a s otázkou *Myslíte si, že by se staří lidé měli důrazněji dovolávat svých práv?* souhlasilo 68 % respondentů. Původní hypotézu potvrdila jen poslední otázka, která podle Pearsenova korelačního koeficientu prokázala slabou míru souvislosti s materialismem – čím více byl respondent orientovaný materialisticky, tím spíše na tuto otázku odpovídá záporně (viz. příloha Tab. V3 – korelace).

6.4 DISKUSE

Postoj adolescentů ke starým lidem ovlivňuje řada faktorů. Jedním z nich může být jejich větší či menší orientace na materiální hodnoty. Hlavním cílem šetření bylo potvrdit nebo vyvrátit tezi, že míra zaměření na materiální hodnoty je úměrná negativnímu vztahu adolescentů ke starým lidem. Tuto hypotézu jsem postavil takto jednoznačně proto, aby tím lépe vynikl výsledek šetření.

Už druhá vlna šetření naznačovala, že původní hypotéza nebude potvrzena jednoznačně, což ostatně ukázal i hlavní výzkum ve třetí vlně. Už ve druhé vlně, kdy probandi měli za úkol napsat pět vlastností, které se jim vybaví při slově starý člověk, se ukázalo, že adolescenti jim připisují především kladné vlastnosti. I například ti, u nichž se prokázala vyšší míra materialismu, tvrdili, že staří lidé jsou hádaví, šetřiví, umínění, ale zároveň jsou podle nich i skromní.

Druhý úkol, vypsát vlastnosti, které pro staré lidi nejsou charakteristické, opět v podstatě vyzněl ve prospěch seniorů. Probandi bez ohledu na míru své orientace na materiální hodnoty byli přesvědčeni, že staří lidé nejsou líní, lakomí nebo ctižádostiví či rychlí. Což potvrzuje, že mladí lidé v této věkové kategorii se starými lidmi spíše soucítí, než aby je odsuzovali.

V hlavní šetření jsem použil jednak dotazník MVS, jednak mnou vytvořený dotazník, který obsahoval deset tvrzení, s nimiž probandi vyslovovali míru souhlasu na pětistupňové škále.

Ke tvrzení *Zkušenosti starých lidí nám pomáhají* se kladně postavilo téměř 90 % respondentů. Jen jeden z výzkumného vzorku se vyjádřil výrazně nesouhlasně. Souvislost s mírou materialismu se v této položce neprokázala. To nasvědčuje tomu, že mladí lidé bez ohledu na míru materialismu uznávají moudrost a zkušenost seniorů. A navíc má tato předávaná zkušenost význam i pro ně samotné, protože jim mimo jiné pomáhá i při formování jejich hodnotové orientace. Odměnou za stáří je moudrost a pokud adolescenti uznávají znalosti a zkušenosti starých lidí, pak spíše přijmou názor, že lepší než vlastnit a hromadit majetek jsou dobré vztahy v rodině, zdravá příroda či svobodná volba a

rozhodování. Vztah seniorů k majetku a penězům je silně ovlivněn událostmi druhé poloviny minulého století, kdy všichni byli stejně nemajetní a stejně chudí. Postavení ve společnosti neurčoval majetek, ale příslušnost k jediné politické straně. To může být jeden z důvodů, proč senioři nepovažují peníze za symbol úspěchu ve společnosti, ale vnímají je spíše jako prostředek k dosažení svobody a moci (RŮŽIČKOVÁ, 2011, s. 90).

Reakce na tvrzení *Starí lidé jsou pracovití* již nebyly tak jednoznačné. Souhlas s ním vyslovalo více než 60 % respondentů, ale celá pětina z nich volila neutrální odpověď – nevím. Ani v této položce se souvislost postojů adolescentů s mírou jejich materialismu neprokázala. Pracovitost seniorů je sice obecně uznávaná, ale významná část respondentů (17 %) si myslí, že pracovití spíše nejsou. Obecně společnost vnímá staré lidi jako ekonomicky nepřispívající státu. Výsledky šetření však ukázaly, že adolescenti staré lidi vnímají spíše jako pracovité, pomáhající rodinám svých dětí při výchově a péči o vnoučata. Pracovitost zřejmě vnímají ne jako zdroj prostředků, ale spíše jako pomoc a podporu svým rodinám.

Více než polovina respondentů vnímala seniory jako bezbranné (viz. tvrzení *Starí lidé jsou bezbranní*). Téměř třetina respondentů na otázku Souhlasíte s tímto tvrzením? odpověděla spíše ne anebo ne. Předpokládal jsem, že více materialisticky orientovaní lidé budou seniory vnímat spíše jako bezbranné, a tedy závislé na svém okolí a pomoci státu. Tento předpoklad se nepotvrdil. Zdá se, že adolescenti sice vnímají seniory jako křehkou a ohroženou skupinu obyvatel, ale současně se jim zdají ještě dostatečně soběstační, a to bez ohledu na to, zda jsou zaměřeni spíše na duchovní nebo materialistické hodnoty.

U tvrzení, že *Starí lidé jsou štedří*, jsem předpokládal, že více materialisticky orientovaní adolescenti je nebudou spíše považovat za štedré, a tím pádem k nim nebudou mít pozitivní postoje. Souvislost postojů adolescentů k seniorům s mírou jejich materialismu se neprokázala. Štedrost jako vlastnost starých lidí podpořilo 65 % respondentů, zatímco výrazně proti byla jen 3 %. Přihlédneme-li k faktu, že drtivá většina probandů (85 %) měla prarodiče,

můžeme usuzovat, že takové hodnocení seniorů může být do značné míry ovlivněno tím, že prarodiče svá vnoučata zahrnují nejrůznějšími dárky a penězi. Zároveň jejich přesvědčení může vycházet i ze skutečnosti, kdy senioři často pomáhají rodinám svých dětí, tedy podporují rodiče adolescentů, a to i hmotně.

Nejednoznačné výsledky přinesly reakce na tvrzení *Staří lidé jsou nenároční*. S tímto tvrzením souhlasilo jen 41 % respondentů, zatímco 45 % s ním nesouhlasilo. Materialisticky orientovaní jedinci by si podle mého předpokladu měli častěji myslet, že senioři jsou nároční, že stále něco chtějí a potřebují. Ani zde se však souvislost mezi materialistickým zaměřením respondentů a jejich negativními postoji ke starým lidem neprokázala. Je zajímavé, že tato souvislost, byť i ve slabé míře, se projevila při odpovědi na otázku, zda by se staří lidé měli více dovolávat svých práv. Z výzkumu vyplynulo, že na jednu stranu někteří adolescenti staré lidi vnímají jako nenáročné, tedy jako ty, kteří nic nepotřebují, ale na druhou stranu si myslí, že by se svých práv měli domáhat důrazněji. O tom jsou přesvědčeni především méně materialisticky orientovaní respondenti. Druhá skupina si však myslí, že staří lidé jsou nároční, ale v tomto případě se souvislost s mírou materialismu nepotvrdila.

V reakcích na tvrzení *Staří lidé jsou pesimističtí* se již určitá souvislost mezi mírou materialismu a postoji k seniorům ukázala. 43 % respondentů souhlasilo nebo spíše souhlasilo s tímto tvrzením. Naopak nesouhlas vyslovilo 35 % z nich. Přibližně pětina zvolila odpověď 'nevím'. V tomto tvrzení se potvrdila jistá míra souvislosti mezi materialistickou orientací respondentů a jejich vztahem ke starým lidem (slabá souvislost), což podporuje původní hypotézu. Dá se vyvozovat, že méně materialisticky orientovaní jedinci se starými lidmi spíše soucítí, naopak ti, co jsou více zaměřeni na materiální hodnoty, budou seniory vnímat spíše negativně.

Souhlas s tvrzením *Staří lidé jsou nepřizpůsobiví* vyslovila přibližně polovina respondentů, třetina byla proti. Při tvorbě dotazníku jsem přepokládal, že se ti, co budou zaměřeni spíše materialisticky, vysloví k tomuto tvrzení kladně. Vzhledem k tomu, že souhlas vyslovilo 51 % respondentů, se ukazuje, že

i ti, co jsou orientovaní spíše na duchovní hodnoty, s tímto tvrzením v určité míře také souhlasili. Tento trend naznačovala již data z druhé vlny šetření, mírná korelace mezi mírou materialismu a postojem k seniorům se potvrdila i ve třetí vlně šetření. Lze z toho usuzovat, že ti, co jsou více materialisticky zaměřeni, mají i negativnější vztah ke starým lidem. Kdyby totiž podle nich byli přizpůsobivější, mohli by se lépe podílet na fungování společnosti, vyžadovali by méně péče a mohli se aktivněji podílet na vytváření hrubého domácího produktu a bohatství země. Přitom však zjevně nezohledňují fakt, že mnoho seniorů je ekonomicky aktivních i v pozdním věku.

Tvrdohlavost je další vlastnost, ke které se respondenti vyjadřovali. Ve druhé vlně se ukázala zajímavá souvislost – materialisticky zaměřeni probandi se v některých případech přikláněli k tvrzení, že staří lidé nejsou tvrdohlaví, zatímco ostatní tvrdohlavost se starými lidmi spojovali. V hlavní vlně šetření se souvislost mezi orientací na materialistické hodnoty a postoji ke starým lidem neprokázala. S tvrzením *Staří lidé jsou tvrdohlaví* souhlasilo 61 % respondentů, pětina byla proti. Souhlas s tímto tvrzením mohla ovlivnit vlastní zkušenost respondentů, kteří na základě kontaktu se seniory mohli dojít k závěru, že staří lidé své názory tak lehce nemění, že na nové argumenty přistupují neradi a neústupně prosazují svá stanoviska bez ohledu na realitu tak, jak ji vnímají adolescenti.

S tvrzením *Staří lidé nejsou otevřeni novým věcem* měli respondenti poměrně jasno. Pouze 8 % z nich si nebylo jisto, jak odpovědět. Souhlasně se vyjádřilo 57 % respondentů. Souvislost mezi orientací na materialistické hodnoty a postoji ke starým lidem se neprokázala. Dá se předpokládat, že adolescenti vnímají seniory jako lidi, kteří se raději opírají o vyzkoušené věci a postupy, nových věcí, které jim připadají složité, se spíše obávají. Proto se podle nich vyhýbají například novým technologiím. Ve druhé vlně šetření prisuzovali starým lidem málo zvědavosti, modernosti, někteří staré lidi vnímali jako ty, co se neumějí nebo možná ani nechtějí učit nové věci.

Starí lidé by se měli umět postarat sami o sebe bylo posledním tvrzením, ke kterému se respondenti měli vyjádřit. Předpokládal jsem, že jedinci méně zaměřeni na materiální hodnoty nebudou s tímto tvrzením souhlasit. Na otázku *Souhlasíš s tímto tvrzením?* odpověděla záporně více než polovina respondentů (57 %). Souvislost mezi orientací na materialistické hodnoty a postoji ke starým lidem se sice neprokázala, ale potěšujícím zjištěním určitě je, že mladí lidé již v tomto věku si uvědomují, že starým lidem je potřeba pomáhat, že jejich problémy by se měla zabývat celá společnost. Předpoklad, že více materialisticky orientovaní jedinci budou spíše inklinovat k přesvědčení, že by se každý měl postarat sám o sebe a nespolehat na stát či jiné lidi, se nepotvrdil.

Ani kontrolní část dotazníku, která obsahovala čtyři otázky, nedoložila přímou souvislost mezi mírou materialismu a postoji adolescentů ke starým lidem. Pouze v otázce *Myslíte si, že by se starí lidé měli důrazněji dovolávat svých práv?* se tato souvislost v určité míře projevila, a to jako slabá souvislost.

Kontrolní otázky měly sloužit hlavně k potvrzení nebo vyvrácení původní hypotézy. Probandi zde již nevyjadřovali míru souhlasu či nesouhlasu, ale odpovídali jen ano nebo ne. Otázka *Myslíte si, že starí lidé jsou emocionálně přecitlivělí?* rozdělila probandy na dvě přibližně stejné poloviny. Ovšem souvislost mezi mírou materialismu a postoji ke starým lidem se zde neprokázala. Nedá se tedy konstatovat, že více materialisticky orientovaným adolescentům budou starí lidé připadat přecitlivělí, zatěžující své okolí.

Odpovědi na další otázku *Myslíte si, že starí lidé dělají dost pro to, aby se o ně ostatní nemuseli starat?* byly již jednoznačnější. Tři čtvrtiny respondentů na tuto otázku odpovědělo ano. Předpoklad, že více materialisticky orientovaní lidé budou spíše přesvědčeni, že starí lidé nedělají dost pro to, aby se o ně ostatní starat nemuseli, se nepotvrdil. Lze z toho vyvodit, že adolescenti jsou více nakloněni vidět staré lidi jako rovnoprávné a samostatné. Například velkou míru pracovitosti starým lidem připisovali právě ti, kteří vyslovili přesvědčení, že starí lidé dělají dost pro to, aby se o ně ostatní nemuseli starat (viz. příloha Tab. korelace P a Q.).

Dále mne zajímalo, zda si respondenti myslí, že *společnost hodně dotuje staré lidi*. Původní domněnka, že materialisticky více zaměřeni lidé si budou myslet, že společnost dělá pro staré lidi dost a že by se oni sami mohli více snažit, se nepotvrdila. Tudiž míra materialismu s postoji adolescentů ke starým lidem ani v tomto případě vzájemně nesouvisí. Tři čtvrtiny respondentů si myslí, že stát staré lidi dotuje nedostatečně, že by si zasloužili větší pomoc.

To ostatně souvisí i se čtvrtou otázkou *Myslíte si, že by se staří lidé měli důrazněji dovolávat svých práv?*, v níž převážná většina respondentů vyslovila přesvědčení, že by se o svá práva měli senioři hlásit důrazněji. Třetina však na tuto otázku odpověděla záporně. Souvislost mezi mírou materialismu a postoji adolescentů ke starým lidem se v této otázce potvrdila. Čím méně byli respondenti orientovaní na materiální hodnoty, tím spíše na tuto otázku odpovídali kladně.

6.5 ZÁVĚR ŠETŘENÍ

Původní předpoklad, že čím více je jedinec materialisticky založený, tím bude jeho vztah ke starým lidem zápornější, moje šetření jednoznačně nepotvrdilo. Jen v některých položkách byla naměřena slabá korelace mezi mírou zaměření na materialistické hodnoty u adolescentů a jejich vztahem ke starým lidem, a to u tvrzení *Staří lidé jsou pesimističtí* a *Staří lidé jsou nepřizpůsobiví*. Čím více byl proband materialisticky zaměřený, tím spíše se přikláněl ve prospěch těchto tvrzení.

Slabá korelace mezi mírou zaměření na materialistické hodnoty u adolescentů a jejich vztahem ke starým lidem se dále prokázala u kontrolní otázky *Myslíte si, že by se staří lidé měli důrazněji dovolávat svých práv?* S touto otázkou souhlasili spíše ti, kteří byli méně materialisticky zaměřeni. Jelikož se hlavní hypotéza nepotvrdila, nebo se potvrdila jen částečně, od stanovení dalších hypotéz, které jsem plánoval pojmout exploračně, jsem nakonec upustil.

Přesto šetření ukázalo další zajímavé skutečnosti. Například čím více byli probandi materialisticky zaměřeni, tím mladší lidé se jim zdáli být staří. Nejvíce probandů považovalo za staré šedesátileté a více, materialisticky orientovaní inklinovali spíše k tomu, považovat za staré už padesátileté.

Výsledky dotazníku MVS, který zkoumal míru materialismu, také ukázaly, že v této skupině probandů bylo jen velmi málo vyhraněně materialisticky zaměřených jedinců a zároveň i těch, kteří by se výlučně orientovali na nematerialistické hodnoty.

Vlastnosti, které probandi starým lidem připisovali, byly z materialistického hlediska většinou statisticky neutrální.

Muži i ženy vykazovali přibližně stejnou míru materialismu. Ani v postojích ke starým lidem nebyl mezi oběma pohlavími podstatný rozdíl.

Mohlo by se zdát, že více materialisticky budou zaměřeni adolescenti ve velkých městech. Šetření však ukázalo, že pro současnou generaci středoškoláků velikost města velkou roli nehraje.

Na postoje adolescentů ke starým lidem má vliv více faktorů. Mezi nimi má své místo bezpochyby i to, zda mají vlastní prarodiče. Mé šetření však takovou souvislost prokázalo jen v případě dvou tvrzení z deseti.

ZÁVĚR

Jak ukazují výzkumy sociologů, současná česká společnost je spíše zaměřena na materiální hodnoty, na spotřebu, na konzum. Staří lidé jsou často vnímáni jako skupina lidí na okraji společnosti, jako lidé, kteří díky tomu, že nejsou ekonomicky aktivní, jsou spíše na obtíž, protože už nepřispívají k růstu a rozvoji společnosti. Projevují se prvky ageismu, a to například v oblasti zaměstnanosti, zdravotnictví a veřejné správy, ale setkáváme se s nimi i v běžných životních situacích.

Společenské vědomí je silně ovlivňováno médii. Stáří je tak zobrazováno ne jako důstojná etapa života, která přináší kromě těžkostí i řadu pozitiv, ale jako období bezmocnosti, nemocí a bezbrannosti před podvodníky a kriminálními živly. Navíc vytvářejí dojem, že současná střední generace musí řešit jejich problémy na svůj úkor.

Ponižování, pohrdání či přímá diskriminace starých lidí jsou jevy, se kterými naše společnost musí aktivně bojovat. A postoje současných adolescentů dávají tušit, že spolu s aktivním přístupem samotných seniorů by se situace mohla změnit.

Výzkum autora této práce neprokázal silnější korelace mezi materialisticky orientovanými adolescenty a jejich negativním vztahem ke starým lidem. Zdá se, že pozitivní vztah ke starým lidem mají v určité míře jak ti, kteří vlastní majetku a peněz nepřikládají větší význam, stejně jako ti, kteří se ztotožňují s ideály konzumní společnosti. Ukazuje se, že samotný materialistický přístup k životu má jen částečný vliv na postoje mladých lidí ke starým.

Lze z toho vyvodit, že postoje mladých lidí ke starým ovlivňuje více faktorů, zejména osobnostní charakteristiky mladých, které vycházejí z konkrétních rodinných kontextů. Ty jsou však ovlivněny i sociálními a kulturními podmínkami, v nichž adolescenti žijí. To vše ovlivňuje míru sounáležitosti s problémy starých lidí.

Svůj vliv mají nesporně také média a další informační zdroje. Pro malé životní zkušenosti mladí lidé více podléhají tlaku reklamy, více přijímají stereotypy, které se objevují v souvislosti se stářím ve zpravodajských relacích, na druhou stranu právě oni více využívají prakticky neomezené svobody informací. Na sociálních sítích mohou svá stanoviska a postoje konfrontovat s jinými lidmi, jsou otevření novým myšlenkám a názorům.

A v tom vidí autor této práce dobrou zprávu pro budoucnost. Dnešní adolescenti mají vlastní rozum, díky novým informačním technologiím jsou schopni si najít potřebné informace a udělat si vlastní názor. Negativní vliv médií je tak do určité míry oslaben. Zdá se, že vztah mezi nejmladší a nejstarší generací není až tak vyhrocený. I když si není třeba dělat iluze, že až je naplno zasáhne trh práce, až se sami budou potýkat s těžkostmi a nástrahami života, až budou konfrontovat své postavení s tím, čeho dosáhli ti před nimi, že své názory na starší generaci nepozmění.

LITERATURA

- ATKINSON, R. L. aj. 2003. *Psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. Překlad HERMAN, Erik, PETRŽELA, Miroslav a BREJLOVÁ, Dagmar. ISBN 80-717-8640-3.
- BELK, R. W. 1985. Materialism: Trait Aspects of Living in the Material World. *The Journal of Consumer Research*. 1985, Vol. 12, No.3, p. 265 - 280. ISSN 00935301.
- COHEN, J. et al. 2003. *Applied multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences*. 3rd ed. Mahwah (N.J. USA): Lawrence Erlbaum, 2003. ISBN 08-058-2223-2.
- ČAČKA, O. 2000. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7232-060-0.
- ČAČKA, O. 2002. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. 3. vyd. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-723-9107-0.
- ERIKSON, E. H. 1999. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Dopln. vyd. o 8.st. vývoje od J. M.Eriksonové. Přel. Jiří ŠIMEK. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-291-X.
- GER, G., & BELK, R. W. 1996. Cross-cultural differences in materialism. *Journal of economic psychology*. 1996, Vol. 17, No.1, s. 55-77
- HAYESOVÁ, N. 2003. *Základy sociální psychologie*. 3. vyd. Přel. Irena ŠTĚPÁNKOVÁ. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8763-9.
- HENDL, J. 2006. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a Meta-analýza dat*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-736-7123-9.
- HEWSTONE, M. a STROEBE, W. 2006. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.
- HNILICA, K. 2005. Vlivy materialistické hodnotové orientace na spokojenost se životem. *Československá psychologie*. 2005, roč. 49, č.5, s. 385-398. ISSN 0009-062X.

- CHAPLIN, L. N. a. JOHN, D. R. 2007. Growing up in a Material World: Age Differences in Materialism in Children and Adolescents. *Journal of Consumer Research*. 2007, Vol. 34, 480-493.
- KASSER, T. 2006. Materialism and its alternatives. In: CSIKSZENTMIHALYI, M. a. CSIKSZENTMIHALYI, I. *A life worth living: contributions to positive psychology*. 2006, p. 200-214. New York: Oxford University
- KELLER, J. 2005. *Až na dno blahobytu*. 3. vyd. Praha: EarthSave, 2005. ISBN 80-903085-7-0.
- LANGMEIER, J. a. KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. *Vývojová Psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- LIPOVETSKY, G. 2003. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Praha : Prostor, 2003. ISBN 80-7260-085-0.
- LIPOVETSKY, G. 2003. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha : Prostor, 2006. ISBN 978-80-7260-184-4.
- MACEK, P. 1999. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-x.
- MAŘIKOVÁ, H., PETRUSEK, M. a. VODÁKOVÁ, A. 1996. *Velký sociologický slovník: II. svazek P-Z*. Praha: Karolinum, 1996, s. 749-1627.
- MASARYK, T. G. 1990. *Ideály humanitní: Problém malého národa; Demokraticismus v politice*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-702-3036-3.
- NAKONEČNÝ, M. 1995. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0525-0.
- NAKONEČNÝ, M. 2002. *Základy psychologie*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0689-3.
- NAKONEČNÝ, M. 2009. *Sociální psychologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

- RAHTZ, D. R., SIRGY, M. J. a. MEADOW, H. L. 1989. The elderly audience: Correlates of television orientation. *Journal of Advertising*. 1989, Vol. 18, p. 9-20.
- RICHINS, M. L. 1987. Media, Materialism and Human Happiness. *Advances in Consumer Research*. 1987, Vol. 14, p. 352-356. ISSN 0098-9258.
- ŘÍČAN, P. 2004. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8829-5.
- SAK, P. 2000. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- SLAVÍK, M. 2012. *Vysokoškolská pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-2474-054-6.
- TOŠNEROVÁ, T. 2002. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9506-0.
- VELEHRADSKÝ, A., aj. 1978. *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. Praha: Svoboda, 1978.
- VÝROST, J. a SLAMĚNÍK, I. 2008. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

Závěrečné práce

- RENDLOVÁ, M. *Materialistická hodnotová orientace a kvalita života*. Diplomová práce. Praha, 2006. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Katedra kulturologie. 83s. Vedoucí: PhDr. Karel Hnilica, CSc.
- RŮŽIČKOVÁ, L. *Postoje k penězům u seniorů*. Diplomová práce. Olomouc, 2011. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra psychologie. 99s. Vedoucí práce PhDr. Soňa Lemrová, PhD.

TONDL, O. *Postoje žáků devátých tříd ke starým lidem*. Bakalářská práce. Praha, 2006. Pražská vysoká škola psychosociálních studií. 49s. Vedoucí Doc. PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Internetové zdroje

Ageing: Exploding the myths. *World Health Organization* [online]. ©1999 [cit. 2015-07-16]. Dostupné z: http://www.who.int/ageing/publications/exploding_myths/en/

Děti a reklama [online]. ©1999 [cit. 2015-07-12]. Dostupné z: <http://www.detiamedia.cz/art/1450/deti-a-reklama.h>

KROPÁČOVÁ, K. Nahlížení na stárnutí společnosti a na seniory: (mýty X realita, obraz v médiích) analýza. In: *Nahlížení na stárnutí společnosti a na seniory* [online]. ©2009 [cit. 2015-07-16]. Dostupné z: <http://www.apzp.cz/userfiles/4263/files/Krop%C3%A1%C4%8Dov%C3%A1%20-20Nahl%C3%AD%C5%BEen%C3%AD%20na%20st%C3%A1rnut%C3%AD%20spole%C4%8Dnosti%20a%20seniory.pdf>.

PREISSOVÁ - KREJČÍ, A. a ČADOVÁ, L. *Hodnotová orientace a životní postoje současných adolescentů* [online] ©2006 [cit. 2015-07-12] Dostupné na: <http://www.paidagogos.net/issues/2006/1/1/article.html>

SAK, P. *Odcizování přírodě – důsledek či příčina krize člověka a společnosti*. [Http://www.insoma.cz](http://www.insoma.cz) [online]. ©2006 [cit. 2015-07-12].

SAK, P. a SAKOVÁ, K. *Studie o mládeži zpracovaná pro MŠMT ČR na základě výsledků grantů* [online]. ©2007 [cit. 2015-07-12]. Dostupné z: http://www.insoma.cz/Studie_MSMT_2006_fin.pdf

SEDLÁKOVÁ, 2008. *Obraz seniorů a stáří v českých médiích aneb přispívají mediální obsahy k vytváření věkově inkluzivní společnosti?* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2008. 292 s. ISBN 978-80-8068-730- [online] . Dostupné z: http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Bocak1/pdf_doc/sedlakova.pdf

PŘÍLOHY

(Dot.1) Dotazník použitý při 2. vlně šetření

Jmenuji se Ondřej Tondl a studuji psychologii na Pražské vysoké škole psychosociálních studií. Vyplněním tohoto dotazníku mi moc pomůžete při zpracování mé diplomové práce. Zajímá mě jednak Váš vztah k materiálním hodnotám, jednak to, jak vnímáte staré lidi či jaký k nim máte postoj. Výsledkem tohoto šetření je hledání souvislostí mezi těmito dvěma proměnnými.

Máte na výběr ze sedmi možností, kterými můžete reagovat na předložená tvrzení. U každé otázky zakroužkujte vždy jen jednu možnost.

Dotazník nepodepisujte, je anonymní a nikdo nemůže dohledat, že tyto odpovědi jsou právě od vás.

Možnost „nemohu se rozhodnout“ vybírejte jen opravdu v krajním případě, kdy vám nebude vyhovovat žádná z nabízených možností.

Váš věk:

Pohlaví: žena muž

Máte prarodiče? ano ne

Kdo je podle vás starý člověk? Když je mu:

30 let a více 40 let a více 50 let a více 60 let a více 70let a více

Níže je uvedeno devět vět, s nimiž můžete souhlasit, nebo nesouhlasit. Pomocí čísel 1 - 7 vyjádříte stupeň svého souhlasu nebo nesouhlasu s každým tvrzením. Buďte, prosím, otevření a upřímní. Sedmibodová stupnice je následující:

- 1 rozhodně nesouhlasím
- 2 nesouhlasím
- 3 spíše nesouhlasím
- 4 nemohu se rozhodnout
- 5 spíše souhlasím
- 6 souhlasím
- 7 rozhodně souhlasím

A) Věci, které mám, vypovídají hodně o tom, jak si v životě vedu.	1	2	3	4	5	6	7
B) Kupování věcí mi dělá velkou radost.	1	2	3	4	5	6	7
C) Byl/a bych šťastnější, kdybych si mohl/a dovolit kupovat více věcí.	1	2	3	4	5	6	7
D) Rád/a vlastním věci, které dělají na druhé dojem.	1	2	3	4	5	6	7
E) Mám v životě rád/a hodně luxusu.	1	2	3	4	5	6	7
F) Můj život by byl lepší, kdybych vlastnil/a některé věci, jež nemám.	1	2	3	4	5	6	7
G) Obdivuji lidi, kteří vlastní nákladné domy, auta a oděvy.	1	2	3	4	5	6	7
H) Občas mě docela trápí, že si nemohu dovolit koupit vše, co bych chtěl/a.	1	2	3	4	5	6	7
I) Pokud jde o hmotné statky, snažím se držet svůj život v prostotě.	1	2	3	4	5	6	7

Napište prosím pět lidských vlastností, které vás napadnou, když se řekne starý člověk.

Napište prosím pět vlastností, které podle vás nejsou pro staré lidi charakteristické.

Nyní se prosím vraťte k předchozím dvěma tabulkám a na stupnici od -2 až do +2 ohodnoťte, do jaké míry tyto vlastnosti u starých lidí vnímáte jako pozitivní či negativní. (Například: mladý člověk je průbojný – vnímáte to jako plus nebo jako mínus?)

(Dot.2) Třetí a čtvrtá část dotazníku použita při 3. vlně šetření

1) Zkušenosti starých lidí nám pomáhají. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
2) Staří lidé jsou pracovití. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
3) Staří lidé jsou bezbranní. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
4) Staří lidé jsou štedří. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
5) Staří lidé jsou nenároční. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
6) Staří lidé jsou pesimističtí. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
7) Staří lidé jsou nepřizpůsobiví. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
8) Staří lidé jsou tvrdohlaví. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
9) Staří lidé nejsou otevřeni novým věcem. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne
10) Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. Souhlasíš s tímto tvrzením?	Ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Ne

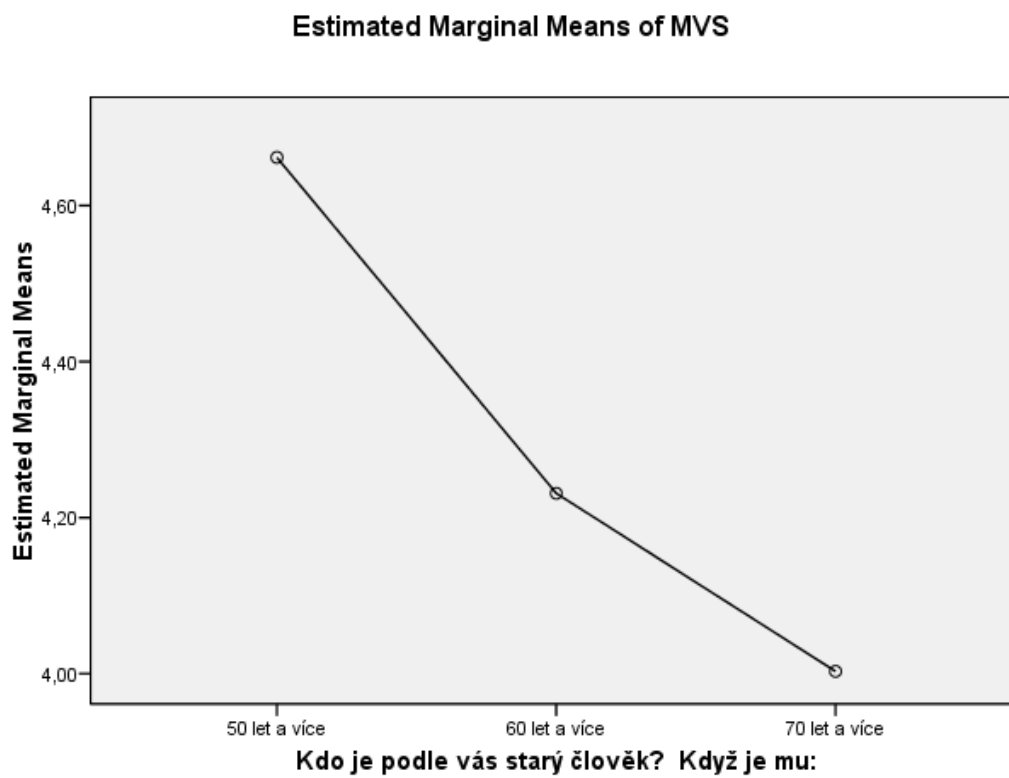
Myslíte si, že staří lidé jsou emocionálně přecitlivělí?	Ano	Ne
Myslíte si, že staří lidé dělají dost proto, aby se o ně ostatní nemuseli starat?	Ano	Ne
Myslíte si, že společnost hodně dotuje staré lidi?	Ano	Ne
Myslíte si, že by se staří lidé měli důrazněji dovolávat svých práv?	Ano	Ne

Děkuji za spolupráci

(Tab. V3 – 2) Výsledky ze 3. vlny šetření, ohledně vlivu zda má proband prarodiče

	Máte prarodiče?	Počet	Průměr	Směrodatná odchylka	t	df	p																																																																																												
Zkušenosti starých lidí nám pomáhají.	ne	37	1,78	0,947	0,408	242	0,684																																																																																												
	ano	207	1,72	0,786				Staří lidé jsou štedří.	ne	37	2,32	1,082	0,08	242	0,936	ano	207	2,31	1,053	Staří lidé jsou nenároční.	ne	37	3,14	1,475	0,442	242	0,659	ano	207	3,03	1,248	Staří lidé jsou pesimističtí. (R)	ne	37	3,32	1,203	0,922	242	0,357	ano	207	3,14	1,104	Staří lidé jsou nepřizpůsobiví. (R)	ne	37	3,41	1,301	0,828	242	0,409	ano	207	3,23	1,151	Staří lidé jsou tvrdohlaví. (R)	ne	37	3,43	1,303	-0,851	242	0,396	ano	207	3,61	1,172	Staří lidé nejsou otevření novým věcem. (R)	ne	37	3,62	1,361	1,462	242	0,145	ano	207	3,28	1,299	Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	ne	37	2,32	1,082	-1,576	242	0,116	ano	207	2,64	1,14	MVS	ne	37	4,1231	0,87048	-1,019	242	0,309
Staří lidé jsou štedří.	ne	37	2,32	1,082	0,08	242	0,936																																																																																												
	ano	207	2,31	1,053				Staří lidé jsou nenároční.	ne	37	3,14	1,475	0,442	242	0,659	ano	207	3,03	1,248	Staří lidé jsou pesimističtí. (R)	ne	37	3,32	1,203	0,922	242	0,357	ano	207	3,14	1,104	Staří lidé jsou nepřizpůsobiví. (R)	ne	37	3,41	1,301	0,828	242	0,409	ano	207	3,23	1,151	Staří lidé jsou tvrdohlaví. (R)	ne	37	3,43	1,303	-0,851	242	0,396	ano	207	3,61	1,172	Staří lidé nejsou otevření novým věcem. (R)	ne	37	3,62	1,361	1,462	242	0,145	ano	207	3,28	1,299	Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	ne	37	2,32	1,082	-1,576	242	0,116	ano	207	2,64	1,14	MVS	ne	37	4,1231	0,87048	-1,019	242	0,309	ano	207	4,3001	0,9898								
Staří lidé jsou nenároční.	ne	37	3,14	1,475	0,442	242	0,659																																																																																												
	ano	207	3,03	1,248				Staří lidé jsou pesimističtí. (R)	ne	37	3,32	1,203	0,922	242	0,357	ano	207	3,14	1,104	Staří lidé jsou nepřizpůsobiví. (R)	ne	37	3,41	1,301	0,828	242	0,409	ano	207	3,23	1,151	Staří lidé jsou tvrdohlaví. (R)	ne	37	3,43	1,303	-0,851	242	0,396	ano	207	3,61	1,172	Staří lidé nejsou otevření novým věcem. (R)	ne	37	3,62	1,361	1,462	242	0,145	ano	207	3,28	1,299	Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	ne	37	2,32	1,082	-1,576	242	0,116	ano	207	2,64	1,14	MVS	ne	37	4,1231	0,87048	-1,019	242	0,309	ano	207	4,3001	0,9898																				
Staří lidé jsou pesimističtí. (R)	ne	37	3,32	1,203	0,922	242	0,357																																																																																												
	ano	207	3,14	1,104				Staří lidé jsou nepřizpůsobiví. (R)	ne	37	3,41	1,301	0,828	242	0,409	ano	207	3,23	1,151	Staří lidé jsou tvrdohlaví. (R)	ne	37	3,43	1,303	-0,851	242	0,396	ano	207	3,61	1,172	Staří lidé nejsou otevření novým věcem. (R)	ne	37	3,62	1,361	1,462	242	0,145	ano	207	3,28	1,299	Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	ne	37	2,32	1,082	-1,576	242	0,116	ano	207	2,64	1,14	MVS	ne	37	4,1231	0,87048	-1,019	242	0,309	ano	207	4,3001	0,9898																																
Staří lidé jsou nepřizpůsobiví. (R)	ne	37	3,41	1,301	0,828	242	0,409																																																																																												
	ano	207	3,23	1,151				Staří lidé jsou tvrdohlaví. (R)	ne	37	3,43	1,303	-0,851	242	0,396	ano	207	3,61	1,172	Staří lidé nejsou otevření novým věcem. (R)	ne	37	3,62	1,361	1,462	242	0,145	ano	207	3,28	1,299	Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	ne	37	2,32	1,082	-1,576	242	0,116	ano	207	2,64	1,14	MVS	ne	37	4,1231	0,87048	-1,019	242	0,309	ano	207	4,3001	0,9898																																												
Staří lidé jsou tvrdohlaví. (R)	ne	37	3,43	1,303	-0,851	242	0,396																																																																																												
	ano	207	3,61	1,172				Staří lidé nejsou otevření novým věcem. (R)	ne	37	3,62	1,361	1,462	242	0,145	ano	207	3,28	1,299	Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	ne	37	2,32	1,082	-1,576	242	0,116	ano	207	2,64	1,14	MVS	ne	37	4,1231	0,87048	-1,019	242	0,309	ano	207	4,3001	0,9898																																																								
Staří lidé nejsou otevření novým věcem. (R)	ne	37	3,62	1,361	1,462	242	0,145																																																																																												
	ano	207	3,28	1,299				Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	ne	37	2,32	1,082	-1,576	242	0,116	ano	207	2,64	1,14	MVS	ne	37	4,1231	0,87048	-1,019	242	0,309	ano	207	4,3001	0,9898																																																																				
Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	ne	37	2,32	1,082	-1,576	242	0,116																																																																																												
	ano	207	2,64	1,14				MVS	ne	37	4,1231	0,87048	-1,019	242	0,309	ano	207	4,3001	0,9898																																																																																
MVS	ne	37	4,1231	0,87048	-1,019	242	0,309																																																																																												
	ano	207	4,3001	0,9898																																																																																															

(Graf V3) Čím více byli probandi materialisticky zaměřeni, tím mladší lidé se jim zdáli starší

(Tab. V3 – korelace) Tabulka vzájemných souvislostí mezi jednotlivými tvrzeními s mírou materialismu

		MVS
Zkušenosti starých lidí nám pomáhají.	Pearson Correlation	-0,009
	Sig. (2-tailed)	0,884
	Počet	244
Staří lidé jsou pracovití.	Pearson Correlation	0,018
	Sig. (2-tailed)	0,777
	Počet	244
Staří lidé jsou bezbranní.	Pearson Correlation	0,024
	Sig. (2-tailed)	0,714
	Počet	244
Staří lidé jsou štedří.	Pearson Correlation	-0,029
	Sig. (2-tailed)	0,653
	Počet	244
Staří lidé jsou nenároční.	Pearson Correlation	-0,041
	Sig. (2-tailed)	0,525
	Počet	244
Staří lidé jsou pesimističtí. (R)	Pearson Correlation	0,158*
	Sig. (2-tailed)	0,013
	Počet	244
Staří lidé jsou nepřizpůsobiví. (R)	Pearson Correlation	0,183**
	Sig. (2-tailed)	0,004
	Počet	244
Staří lidé jsou tvrdohlaví. (R)	Pearson Correlation	0,045
	Sig. (2-tailed)	0,479
	Počet	244
Staří lidé nejsou otevření novým věcem. (R)	Pearson Correlation	-0,084
	Sig. (2-tailed)	0,193
	Počet	244
Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	Pearson Correlation	0,038
	Sig. (2-tailed)	0,556
	Počet	244
Myslíte si, že staří lidé jsou emocionálně přecitlivělí?	Pearson Correlation	-0,111
	Sig. (2-tailed)	0,083
	Počet	244
Myslíte si, že staří lidé dělají dost proto, aby se o ně ostatní nemuseli starat?	Pearson Correlation	-0,019
	Sig. (2-tailed)	0,765
	Počet	244
Myslíte si, že společnost hodně dotuje staré lidi?	Pearson Correlation	-0,058
	Sig. (2-tailed)	0,365
	Počet	244
Myslíte si, že by se staří lidé měli důrazněji dovolávat svých práv?	Pearson Correlation	0,157*
	Sig. (2-tailed)	0,014
	Počet	244

(Tab. korelace P. a Q.) Tabulka vzájemných vztahů jednotlivých tvrzení a kontrolních otázek

Correlations

		Myslíte si, že staří lidé jsou emocionálně přecitlivělí?	Myslíte si, že staří lidé dělají dost proto, aby se o ně ostatní nemuseli starat?	Myslíte si, že společnost hodně dotuje staré lidi?	Myslíte si, že by se staří lidé měli důrazněji dovolávat svých práv?
Zkušenosti starých lidí nám pomáhají.	Pearson Correlation	-0,013	0,160(*)	0,106	0,182(**)
	Sig. (2-tailed)	0,838	0,013	0,098	0,004
	Počet	244	244	244	244
Staří lidé jsou pracovití.	Pearson Correlation	0,007	0,349(**)	-0,117	0,136(*)
	Sig. (2-tailed)	0,912	0,000	0,068	0,034
	Počet	244	244	244	244
Staří lidé jsou bezbranní.	Pearson Correlation	0,051	0,107	0,013	0,099
	Sig. (2-tailed)	0,424	0,095	0,835	0,121
	Počet	244	244	244	244
Staří lidé jsou štedří.	Pearson Correlation	0,015	0,128(*)	0,015	0,139(*)
	Sig. (2-tailed)	0,815	0,046	0,812	0,029
	Počet	244	244	244	244
Staří lidé jsou nenároční.	Pearson Correlation	-0,070	0,248(**)	-0,030	0,145(*)
	Sig. (2-tailed)	0,279	0,000	0,640	0,023
	Počet	244	244	244	244
Staří lidé jsou pesimističtí. (R)	Pearson Correlation	-0,184(**)	0,163(*)	-0,050	-0,024
	Sig. (2-tailed)	0,004	0,011	0,433	0,704
	Počet	244	244	244	244
Staří lidé jsou nepřizpůsobiví. (R)	Pearson Correlation	-0,124	0,158(*)	-0,167(**)	0,081
	Sig. (2-tailed)	0,053	0,014	0,009	0,205
	Počet	244	244	244	244
Staří lidé jsou tvrdohlaví. (R)	Pearson Correlation	-0,205(**)	0,119	-0,047	0,039
	Sig. (2-tailed)	0,001	0,064	0,468	0,544
	Počet	244	244	244	244
Staří lidé nejsou otevření novým věcem. (R)	Pearson Correlation	-0,091	0,137(*)	-0,081	0,041
	Sig. (2-tailed)	0,157	0,033	0,210	0,524
	Počet	244	244	244	244
Staří lidé by se měli umět postarat sami o sebe. (R)	Pearson Correlation	0,009	0,162(*)	-0,028	0,191(**)
	Sig. (2-tailed)	0,885	0,011	0,662	0,003
	Počet	244	244	244	244

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Porovnání tvrzení, obsažených ve třetí a čtvrté části dotazníku. V tabulce byl použit Pearsonův korelační koeficient, který definuje vztah do 0,2 jako slabý, od 0,3 jako střední, od 0,4 jako poměrně silný a od 0,5 jako silný (COHEN aj. 2003). Mínusová hodnota znamená záporný směr, znaménko plus znamená kladný směr dané souvislosti. Záporný směr, znaménko plus znamená kladný směr dané souvislosti.

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autora: Ondřej Tondl

Studijní program: NMgr.

Studijní obor: Psychologie

Název práce: Vztah míry materialismu u adolescentů s postoji vůči starým lidem

Počet stran (bez příloh): 67

Počet titulů české literatury a pramenů: 24

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 8

Počet internetových odkazů: 7

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Karel Hnilica, Csc.

Rok dokončení práce: 2015

**Posudek vedoucího diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta: Ondřej Tondl

Obor studia: psychologie

Název práce: Vztah míry materialismu u adolescentů s postoji vůči starým lidem.

Vedoucí práce: doc. Karel Hnilica

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 67

Počet stránek příloh: 8

Počet titulů v seznamu literatury: 39

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x	x		
--	---	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x	x		
--	---	---	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

V práci si autor klade zajímavou otázku, zda míra materialismu u dospívajících souvisí s jejich postoji ke starým lidem. V extrémním případě by měli materialističtí lidé vnímat staré lidi jako ty, kteří snižují materiální úroveň jejich životů. Dotazníkového šetření (3. vlna) se zúčastnil soubor 244 respondentů z řad studentů různých typů středních škol. Výsledky naznačují, že materialismus s postoji ke starým lidem příliš nesouvisí. Jde o potenciálně důležité zjištění, neboť například etnické stereotypy jsou racionalizované ekonomickými zřeteli. K zajímavým zjištěním patří i to, že čím jsou jedinci více materialističtí, tím nižší hranici uvádějí pro to, kdo je starý člověk. Otázka: Myslíte si, že by použití nějaké implicitní techniky (například IAT) vedlo ke stejným výsledkům?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Práce splňuje požadavky kladené na tento typ prací.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis:

8. 9. 2015

doc. Karel Hnilica

**Posudek oponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta: Bc. Ondřej Tondl

Obor studia: psychologie

Název práce: Vztah míry materialismu u adolescentů s postojem vůči starým lidem

Oponent práce: PhDr. Markéta Habermannová, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 67

Počet stránek příloh: 10

Počet titulů v seznamu literatury: 41

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Oborová příslušnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		2		
--	--	---	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		2		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		2		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

		2		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

	1			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	1			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

		2		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		2		
--	--	---	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		2		
--	--	---	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výběrně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

		2		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Na základě jakých pramenů autor postavil hlavní hypotézu výzkumu?
- 2) Jaká jsou možná omezení dané studie?
- 3) Jaké další nezávislé proměnné vstupují do předloženého výzkumu a jak ho mohou ovlivňovat?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Předložená studie splňuje náležitosti diplomové práce.
Téma je aktuální a zajímavé, autor ho čtivě nastínil hned v úvodu práce.
Teoretická část je poměrně vyvážená a zabývá se tématy: hodnoty a postoje, materialismus, adolescence a stáří. Autor čerpá z českých i zahraničních zdrojů. V oblasti tématu adolescence však postrádám publikaci: Thorová, K.: Vývojová psychologie, Portál 2015.
Celkově by mohly být kapitoly adolescence a stáří podrobněji rozpracované. Internetovým zdrojům chybí datum a čas.
Praktická část přináší dotazníkové šetření provedené na studentech gymnázií. Ocenit je třeba zejména vysoký počet respondentů. V úvodu není úplně jasné, na základě jakých literárních zdrojů a případně předchozích šetření dochází autor k předloženým hypotézám a zda se tedy nejedná spíše o mapující studii.
Získané výsledky jsou přehledně zpracovány, škoda jen poměrně krátké diskuse.
I přes uvedené výtky se jedná o práci doporučenou k obhajobě.

Doporučení k obhajobě: doporučuji*

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 6. září 2015

*
nehodící se, škrtněte